САМОСТІЙНА УКРАЇНА

INDEPENDENT UKRAINE

ЗМІСТ

Ч. 9-10 (313-314) **Вересень — Жовтень 1974**

"INDEPENDENT UKRAINE,,
Published by Ukrainian American Publishing Co., Inc.
2315 West Chicago Avenue, Chicago, Ill., 60622 USA
Editor in Chief Denys Kwitkowsky

Орган Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій (ІСНО)
Видає Видавнича Спілка в Чікаґо, Ілл. ЗСА
Головний Редактор: Денис Квітковський

Статті підписані автором не обов'язково збігаються з поглядами Редакції, а тому за їх зміст Редакція «Самостійної України» не відповідає.

Адреса Редакції:
DENYS KWITKOWSKY
7012 Michigan Avenue
Detroit, Michigan 48210, USA

Адреса Адміністрації:
INDEPENDENT UKRAINE
2315 W. CHIGAGO AVENUE
CHICAGO, ILL. 60622 USA

ЧІКАГО — ДІТРОЙТ

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА ЖУРНАЛУ «САМОСТІЙНА УКРАЇНА» ВИНОСИТЬ 10 ДОЛЯРІВ. ОДИН ПРИМІРНИК В РОЗПРОДАЖІ 1.75 ДОЛ.

Самостійна Україна

Рік XXVI Вересень — Жовтень 1974 9-10 (313-314)

ВІЧНА ПОМСТА

Коли русич - лицар, воєвода Тягиня, в смертельній січі розбив Печенізьку орду на прах і порох, а недобитків розвіяв у приазійських степах, великокняжий Київ покрив його славою від Чорного моря до Білого...

Ця слава немов огнем пекла його молодшого брата, Івана. Всю свою юність він плекав і леліяв буйні мрії про розгром страшних напасників під своїм власним воєвіддям. Слава брата стала наругою і соромом для нього...

Одного ранку, як виїхали брати на Київські гори й спинились над кручами, Іван у приступі лютого жалю зіпхнув брата в провалля, разом з конем.

— Де тепер твоя слава? — злорадно кричав йому вслід. Коли він з'їхав на дно провалля, Тягиня з перебитим хребтом ще жив. Морок смерти сповнив очі конаючого, що прокляв свого вбивника.

— Іване гордині, Іване недолі, брате, що не брат. . Проклинаю тебе, дітей, внуків і правнуків твоїх — весь рід твій! Щоб не знали вони щастя на цій землі. Що вони зроблять, нехай покорчить мертвих у гробах! Чого вони не зроблять, нехай покривавить живих у степах! А як сповниться міра часу, я виїду на ці гори з провалля, виличу тебе з гробу й отак, як ти мене, зіпхну в провалля тебе. щоб гризли тебе всі покривджені цієї землі... Нехай Архистратиг Михайло почує мої слова!

Почув його слова Архистратиг Михайло й затвердив їх. Але обличчя слави своєї відвернув від країни.

Ви змінили долю мого краю, — гремів архангел. — Вбивство брата це вбивство народу, а самосуд обездолює. Заздрість і ненависть розпетлює всі шляхи ваші. А життя з трупом брата у серці буде, як безконечне вмирання. Отак будете, неначе б не було вас так довго, доки Світло і Любов не рвонуться з умів і сердець ваших, наче повінь... Воскресне ця країна, якщо полюбите один одного й станете плечем до плеча, готові вмерти, захищаючи один одного. Тоді велике серце цього краю стане серцем світу, і в свободі його духа засяє моя слава над вами!

ОРЗ

ПРИНЦИП НЕВТРУЧАННЯ У ВНУТРІШНІ СПРАВИ...

В останньому числі «Самостійної України» (ч. 7 - 8) ми цитували українських советських авторів, котрі, з одного боку, твердять, що збройна боротьба поневолених народів за незалежність є актом законної самооборони від колоніяльної «аґресії»,а з другого — підкреслюють принцип міжнародного права про невтручання у внутрішні справи будь якої країни. Далі твердять ці «учені», що «радянський лад повністю забезпечує здійснення прав і свобід людини й не потребує додаткових ґарантій»; але, додають вони, «міжнародне співробітництво сприяє поважанню прав людини», тому СССР, Українська й Білоруська ССР підписали й ратифікували конвенції про права й свободи людини. .

Остання світова війна надзвичайно багата на прекрасні принципи про права недержавних народів на самовизначення та на відновлення — державности народам, які втратили свою державність у наслідок війни (див. Атлянтійська Хартія). Конвенції, про які говориться вище, мовляв, СССР, Українська й Білоруська ССР підписали й ратифікували їх тому, що «міжнародне співробітництво сприяє поважанню прав людини», вже в першій статті постановляють, що «всі народи мають право на самовизначення, і «в силу цього права вони свобідно вирішують їх політичний статус» (див. Міжнародні Конвенції про Економічні, Соціяльні і Культурні Права та Цивільні і Політичні Права). В цьому випадку не має найменшого сумніву, що ми є не тільки **народом, але державним народом,** або народом, якому брутальною силою забрано його суверенні права.

Дуже важливим документом міжнародного права є т. зв. «Декляpація принципів міжнародного права відносно приятельських відносин і співробітництва між державами згідно з хартією Об'єднаних Націй», що її прийняла й ухвалила Генеральна Ансамблея ОН 1970 р. (Резолюція 2625 (XXV)), в якій, між іншим, постановляється, що «кожна держава має обов'язок утримуватися від будь - якої насильної акції, яка позбавляла б народи... їх права на самовизначення, свободу й незалежність». В протилежному випадку, цебто, у випадку нарушення прав народів на самовизначення, свободу й незалежність, «такі народи уповноважені домагатися й одержувати допомогу...» Коментуючи цю постанову — принцип міжнародного права (за який голосували СССР, УРСР і БССР), журнал «THE REVIEW THE INTERNATIONAL COMMISSION OF JURISTS (8, червень 1972) приходить до висновку, що у випадку порушення цих прав народів (на самовизначення, свободу й незалежність) держава - аґресор порушує цей принцип міжнародного права, а народи - жертви чужої аґресії мають право не тільки жадати, але також «інші держави мають обов'язок давати допомогу, народові, який обстоює своє право на самовизначення», цебто, на державну незалежність.

Це так правно. Але **практика** міжнародної політики має свої «принципи». Вона видумала «доктрину Брежнева» про право «мілітарної інтервенції однієї держави «соціялістичної» (читай Москви) проти іншої, якщо там загрожений соціялізм» (Чехо - Словаччина). «Доктрина Брежнєва» — це в дійсності доктрина насильства сильнішого над слабшим. Цю «доктрину» започаткував Ленін, а продовжували й продовжують її червоні царі з Кремля, від Сталіна до Брежнєва. І, як на глум, ці самі червоні царі підписують міжнародні **договори** про права людини й народів на свободу й незалежність. І тому, у випадку Москви, принципи міжнародного права про людську гідність і права народів на державну незалежність є тільки засобом закривати німою буквою жахливу дійсність.

На жаль, зфалшованим принципом невтручання у внутрішні справи інших держав користується й американська закордонна політика. Вашінґтон щонайменше не ратифікує більшости конвенцій Об'єднаних Націй в ділянці прав людини. Принцип невтручання у внутрішні справи СССР підніс на найвищий п'єдесталь теперішній державний секретар — Генрі Кіссінґер, хоч... він іґнорує цей принцип у відношенні до інших держав чи до інших народів або меншин в інших державах, в тому числі й у СССР.

На численні листи, демонстрації, голодівки тощо в обороні поневоленого українського народу Державний Департамент відповідає — якщо відповідає! — стереотипними листами: «ми знаємо про переслідування українців, ми співчуваємо, але... це внутрішні справи СССР, і ми не маємо права втручатися в них». А чому тоді ЗСА голосує за всі декларації й договори в ділянці прав людини? Чому Америка воювала в Південному В'єтнамі? Чому Айзенгавер вислав американське військо до Лівану, а Джонсон до Коста Ріко? А що означає «доктрина Трумана»? Чому ми засуджуємо Південну Африку за її апартгайт і накладаємо економічний бойкот на Родезію? В ім'я чого і яким правом Америка втручається в справи Середнього Сходу? Яку мету переслідував додаток — амендмент сен. Генрі Джексона не дати СССР статусу упривілейованої держави в торговельних зносинах? Чому, яким правом, яким міжнародним принципом керується Генрі Кіссінґер і президент Форд, домагаючися права виїзду жидів до Ізраїлю? Чи не є це принцип «міжнародньої сеґреґації»? Прикладів можна знайти більше, але й цих досить, щоб доказати, що і для ЗСА «принцип невтручання у внутрішні справи іншої держави» є тільки зручним політичним маневром, щоб заховатися за нього, коли цього потрібно для чисто еґоїстичних, не-гуманітарних інтересів Америки.

Але,як громадяни цієї великої й могутньої держави, ми таки мусимо — бо це наш святий обов'язок перед поневоленою Україною — домагатися всіма доступними, законними засобами, щоб американський уряд:

Поперше: трактував українську націю як **дійсну націю,** яка стратила свою державність у наслідок московсько - большевицької мілітарної

агресії,а не як інтеґральну частину, провінцію Росії... Іншими словами, ми мусимо добитися визнання для України хоч такого міжнародного статусу, який Америка визнала за Угорщиною та Чехо - Словаччиною. Всі три держави — Україна, Угорщина, Чехо - Словаччина впали жертвою московської мілітарної інтервенції. Україна була поневолена в ім'я «доктрини Леніна», Угорщина — «доктрини Хрущова», Чехо - Словаччина — «доктрини Брежнєва».

Подруге, ми повинні переконати Америку і світ, що **Україна не є меншістю в СССР.** Історично Україна завжди була **самостійною нацією**, і, з різними перепетіями, самостійною державою. Навіть Конституція СССР визнає цей факт, бо т. зв. УРСР, як одна з «республік» СССР, не є створена штучно, але займає — хоч не всі — історичні та етнографічні землі України. В цьому випадку роля жидів є цілком відмінна, хоч чомусь ЗСА вважає, що втручання у внутрішні справи СССР в обороні жидівської меншости не є порушенням і запереченням принципу міжнродного права про невтручання у внутрішні справи іншої держави. Це є порушення принципу рівноправности перед законом усіх, без огляду на те, чи це є внутрішній конституційний, чи міжнародний закон.

Якщо Америка, а в тому числі й інші держави, зревізують своє становище щодо міжнародного принципу про невтручання однієї держави в справи другої, тоді й проблема України розглядатиметься в іншому, кращому аспекті. Бо хоч принципи етики й права не йдуть завжди в парі, то все ж таки принцип рівного трактування всіх народів, великих і малих, та національних чи релігійних меншостей повинен знайти своє визнання й у американській закордонній політиці. Хтось повинен шанувати й застосовувати в житті і нові принципи міжнародного права, про які ми говорили вище .

В цій ділянці повинні прийти до слова наші університетські професори. Кажуть, що вони мають свою професійну організацію, і є їх сотки. Де вони? Їх голосу не чути, крім рідких одиниць.

Боротьба буде люта й довга, бо ворог безпощадний і дужий. Але ми розуміємо й те, що це вже остання боротьба... Ніч була довга, але ранок наблизився і ми не попустимо, щоб проміння свободи всіх націй заблищало на наших рабських кайданах: ми розіб'ємо їх до схід сонця свободи. Ми востаннє виходимо на історичну арену, і або поборемо, або вмремо... Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України!

..Памятаймо, що слава і побіда — це доля борців за народню справу... Вперед! Бо нам ні на кого надіятись і нічого озиратись назад!

Микола Міхновський: Самостійна Україна, 1900

Юрій Артюшенко

КРИШТАЛЕВО — МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОЛКОВНИКА АНДРІЯ МЕЛЬНИКА

(До 10-ої річниці його смерти)

У листопадовім числі «Самостійної України» 1964 року, де появилася перша клепсидра про смерть св. п. полковника Андрія Мельника, була поміщена й стаття автора цих рядків під заголовком «Сл. п. полк. Андрій Мельник». При згадці про те, що покійний Полковник був одним із будівничих Української Народньої Республіки та одним із творців соборницьких основ Армії УНР, у тій статті ми писали: «... сл. п. полк. А. Мельник є дороговказом до об'єднання всіх українських державно - творчих сил на засадах законности й правопорядку».

І так само, як і ми, оцінювала тоді полк. А. Мельника й українська спільнота, що, відкинувши всі групові протиріччя, спільно проводила його в дорогу в вічність. Зокрема ж, учасники державно - визвольних змагань і підпільно - революційної боротьби висловлювали йому признання за його вклад у формування державницького світогляду, державницьких традицій і високих національно - моральних засад нашої історичної доби.

Тоді ще свіжими були в пам'яті всієї української спільноти й ті історичні події, на яких відбилася печать духа полк. А. Мельника — підписання 21 липня 1939 року акту співпраці між владою Карпатської України та ПУН; величезні втрати протинімецького підпілля в 1942 році та рівночасно непохитна настанова творити тільки українську реґулярну армію, підпорядковану Українській державній владі; заходи для привернення єдности націоналістичного руху, заходи для створення Української Національної Ради в 1948 році тощо.

Полковник завжди був вдоволений, коли низові члени проявляли власну ініціятиву в вищезгаданому напрямку діяльности, наприклад, Полковник схвалював виступ автора цих рядків на зборах старшин у Коломиї з заявою у присутності німецьких представників, що, як старшина Української Армії, він (автор) перебуває в безтерміновій відпустці й до війська піде тільки на поклик своєї команди. Теж Полковник позитивно поставився до його протинімецької статті та до статтей із вимогою боротися за самостійність Української Закарпатської Держави та за незалежну політику Карпатської України, що появилися в 1938 - 39рр.

Таке ставлення Полковника до автора цих рядків не змінилося до кінця його життя. Наприклад, у листі з 19 червня 1960 до автора цих рядків Полковник писав: «Дуже вдячний Вам за звернення до мене в цій діловій справі, як завжди радий був я попередніми інформаціями про Ваші виступи чи про Ваше становище в нашій многогранній дії. В них я завжди відчував оригінальний підхід зі збереженням зобов'язуючої у нас генеральної лінії, якої не раз не придержуються деякі, навіть провідні наші активісти. З дружнім побажанням дальших успіхів у творчій Вашій праці здоровлю Вас, Стара Ґвардіє, всім добром. Слава Україні!» (Підпис Полковника).

Власне, ми тут і хочемо коротко спинитися над отією «генеральною лінією», що найяскравіше характеризує кришталево - моральні засади полк. Андрія Мельника.

І так, будучи свідком державно - творчої діяльности полк. А. Мельника

на протязі близько п'яти історичних десятиліть, у час збройних змагань і підпільно - революційної боротьби, автор цих рядків завжди вважав Полковника за одного з тих небагатьох, які, поклавши соборницькі основи під Армію Української Народньої Республіки, стали на чолі походу українського народу від стану поневолення до стану державної нації. Тому при згадці імени полк. А. Мельника пригадується нам, як то він за свій вклад у державне будівництво був покликаний Урядом Української Народньої Республіки на одне з найвищих становищ — Начальника Штабу Дійової Армії. При згадці його імени пригадується державне будівництво, збройні змагання, підпільно - революційна боротьборотьба та віддзеркльовані ним світоглядово - політичні та національно - соціяльні прагнення українського народу.

В очах вояків соборної Армії УНР — членів УВО й ОУН полк. А. Мельник був уособленням реального продовження національно - державного первопочину від 1917 року аж до своєї смерти, останньо на підпільно - революційному відтинку державної дії. Був він уособленням тієї духової сили, що наказувала УВО-ОУН, перебравши наслідця проголошених у державних Актах двох Великих Січнів, поширювати найвищі соборно - державні ідеали нашої доби понад територіяльними межами й кордонами по всіх закутках українських земель.

Тож, при вищезгаданій нашій оцінці постаті полк. А. Мельника, взявши до уваги послідовність у дотримуванні ним принципової лінії щодо розв'язки всіх українських проблем, де б вони не вирішувалися, ми з певністю можемо твердити, що в його словах «.. збереженням зобов'язуючої у нас генеральної лінії...», криється така мета: 1. охоронити український націоналістичний рух від допливу до нього чужих світоглядових течій; 2. обновити націоналістичні ряди духом давніх військовиків - націоналістів, що їх світогляд коренивсь у вояцькім побратимстві і знаходив свій відгук у словах Шевченка: «Єдиномисліє подай і братолюбіє пошли»; 3. відгородити український політичний світ від впливу на нього чужого панівного світу; 4. спрямувати леґальні й нелеґальні відтинки національно - визвольної боротьби в одно річище власнопідметної державної дії.

Та, на жаль, частина того галицького покоління, яке прийшло до вирішального голосу в ОУН, не усвідомлювала вище згаданої мети — тієї... «генеральної лінії, якої не раз непридержуються деякі навіть провідні активісти». Ця частина молоді не усвідомлювала собі значення історичної тяглости державницьких традицій, що їх творцем була військова молодь попереднього покоління, й тому, власне не шанувала авторитету полк. А. Мельника та підкопувала субординацію до нього в членів організації. Це й було однією з головніших причин розколу ОУН. Все ж ядро членства ОУН залишилося вірним полк. А. Мельникові й на ІІІ-м Великім Зборі Українських Націоналістів 1947 року затвердило його на постійно незмінним Головою ПУН, аж до смерти.

На тім же ІІІ-ім Великім Зборі автор цих рядків був вибраний Заступником Генерального Судді, а по відході останнього став виконуючим обов'язки Генерального Судді. Та йому доводилося й раніше бути в безпосереднім контакті з Полковником і перебирати деякі завдання, що вимагали точного збереження «генеральної лінії». Навіть тоді, коли автор цих рядків займав становище Заступника Голови Центральної Управи й Організаційного Референта Українського Національного Об'єднання в Німеччині, йому доводилося на поклик Полковника особисто зустрічатися з ним, перейшовши нелеґально різні кордони, щоб

виконати завдання, пов'язані з «генеральною лінією». До речі, пригадую собі, як раз, під час нелеґального переходу німецького кордону, здається, в 1938 році, в Герліцах влаштував мені відпочинок доктор С. Кондратюк. Тепер він десь перебуває в Канаді. Пригадую собі також, що під час іншої такої моєї нелеґальної подорожі й зустрічі з Полковником в одному з готелів Відня я мусів скоро прощатись із Полковником, бо до приміщення входила делеґація Карпатської України на побачення з Полковником. У складі тієї делеґації я бачив і міністра Юліяна Ревая.

Останньо я бачився з світлої пам'яти Полковником А. Мельником в 1949 році, коли я, за його згодою, виїхав до ЗСА. Після того, як Полковник побував у ЗСА, він писав мені в листі з 1 січня 1958 року: «Надмірно жалую, що не мав змоґи в часі побуту в ЗСА вступити до Чікаґо, щоб відвідати Вас і стиснути Вашу руку». Листування між нами не переривалося аж до 1964 року. Ще в 1964 році (з датою 30 березня) я дістав від полк. А. Мельника запрошення на П'ятий Великий Збір Українських Націоналістів: «В признанні Ваших заслуг для українського націоналізму Ви покликані, згідно з устроєм Організації Українських Націоналістів розділ А., точка 2, на члена цього ВЗУН. Доводячи це до Вашого відома, отсим запрошую Вас взяти участь в цьому ВЗУН». Перед цим же прийшло від нього Різдв'яне поздоровлення, датоване 1-м січнем 1964.

Після виїзду до ЗСА я вже не міг брати участи в IV і дальших ВЗУН, хоч з датаю 15 лютого 1955 року я й одержав на блянку Організації Українських Націоналістів від Голови ПУН полковника Андрія Мельника листа, в якім він, між іншим, писав: «Отсим повідомляю, що на дні 7-14 серпня 1955 року скликаю в Европі Великий Збір Організації Українських Націоналістів. Місце відбуття його подано Вам буде до відома згодом. Як заступник Г. С. і як в. о. Генерального Судді, Ви є запрошені взяти участь в IV ВЗУН». А далі: «Якщо б через несприятливі обставини не змогли Ви особисто взяти участь в IV ВЗУН, прошу на адресу Комісії для підготови IV ВЗУН надіслати відповідне звернення до IV ВЗУН з долученням звіту з виконання доручених обов'язків ГС ОУН».

У відповідь же на моє повідомлення, що я не можу приїхати, полк. А. Мельник в листі з 14 травня 1955 р., між іншим, писав: «Висилаючи запрошення на IV ВЗУН, я брав під увагу, що більшість наших друзів з-за океану, яких хотілось би бачити на IV ВЗУН, не в змозі з різних причин особисто взяти участь в ньому. Маю зрозуміння для Ваших міркувань, наведених у Вашім листі, і, хоч із жалем, але годі не погодитися з висновками цих міркувань».

Удруге, у зв'язку з вищезгаданим, Полковник у листі з II липня 1955 року теж писав: «Познакомився з Вашим зверненням до IV ВЗУН, і мило мені повітати Вас із цього приводу. Шкода, що особисто не виголосите його на Великім Зборі...»

Між іншим, однією з причин того, чому я не брав участи в IV і наступних ВЗУН, було те, що я не думав брати чужого громадянства й мав намір старатися про політичний азиль. У цій то справі я вніс із датою 22 січня 1955 року відповідне прохання до Президента ЗСА та Державного Департаменту, на яке й одержав позитивну відповідь. Власне, з приводу цього мого прохання про азиль і позитивної на нього відповіді, Полковник у листі з 19 червня 1960 року й писав: «Вислід Вашого листування з урядовими чинниками ЗСА отворює нові можливості для політичної нашої еміґрації, сприяючі політичній діяльності її. Прийдеться дати належний розголос цьому вислідові, щоб ним могли ко-

ристуватися передусім «прапорні мужі» наші за океаном.»

Та, хоч я й не міг брати участи в жаднім ВЗУН, то на запрошення про участь у них я завжди забирав на сторінках преси слово до проблем, там обговорюваних, а також подавав Комісіям для підготови ВЗУН свої думки про внутрішнє й зовнішнє положення.

Тож я, як той, хто був однним із побратимів зброї полковника Євгена Коновальця й полковника Андрія Мельника, співтворцем ОУН і їх Другом у рядах УВО й ОУН, твердлжу, що світлої пам'яті Полковник А. Мельник керувався почуттям законности й правопорядку, видвигаючи ще за свого життя (так як видвигнув полк. Є. Коновалець його) на становище Голови ПУН редактора Олега Штуля - Ждановича, що VI Великий Збір Українських Націоналістів і затвердив. І хоч на VI ВЗУН сталася зміна варти, то лишилася незмінною «генеральна лінія» — мета, яка в резолюціях VI ВЗУН звучить так: «УРСР являється тільки фасадою української державности для прикриття колоніяльної політики окупанта. Існуюча влада в Українні є не оборонцем українського народу проти наступу Москви, а речником і виконавцем її імперіялістичної політики. Український народ ніколи не задовольниться цим станом, а змагатиме всіма шляхами до привернення суверенности Українській Народній Республіці»...

І те, що понад п'ятдесят учасників чергового VII ВЗУН поклало свої підписи на привіті до мене з дня 27. 8. 1970р., я сприйняв як їх признання для моєї вірности тій «генеральній лінії» — меті, про яку говорить у своїм листі до мене сл. п. А. Мельник.

Тож наш висновок; світлої пам'яти полк. Андрій Мельник є виразником найвищої моралі, характеру й високого післанництва української людини. Його слово не звучало фальшиво, порожньо й облудно та не захитувало взаємного довір'я між людьми, але спонукувало до вдосконалення української людини. Полковник у своїх думках і чинах керувався прагненням добра українському суспільстяу — народові. Він завжди стояв за привернення українського державного законодавства та за твердий, означений, зобов'язуючий усіх порядок вартостей (законність, правопорядок) і за поставлення всіх сил нації на службу національно . державній ідеї.

Власне, цього всього частина нашої спільноти недобачала. Його людяно—поміркован ставлення до внутрішньо. організаційних вчинків несубординації дехто використовував у внутрішньоорганізаційнім конфлікті. Та це їхнє ставлення до Полковника не захитало його авторитету в тих, які є свідомі того, що його кришталево - моральна істина є найвищою синтезою найцінніших національно - культурних і духово - релігійних скарбів - надбань; вони далі йдуть за дороговказами сл. п. полк. Андрія Мельника - за синтезою згаданих скарбів — надбань, що є порятунком для нас. Віримо, що в 10-у річницю смерти Покійного Полковника всі ті, хто недобачав згадувані нами його цінності, зроблять переоцінку вартостей, і ми всі підемо разом уперед, придержуючись отієї «генеральної лінії» — мети, про яку була мова в листі Покійного.

Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що належиться по праву, але віднято в нас теж силою.

Микола Міхновський: Самостійна Україна, 1900

Д. Кардаш (Д - р О. Кандиба)

В АВАНГАРДІ ГЕРОЇЧНОЇ ДОБИ

(До проблеми націоналістичної культури)

В закрутах тинкових оздоб, в срібних кучерях перук розгубилася потуга духовости, що винесла на собі десятки віків європейської історії. Ґалянтний дворак і обважнілий дідич мали представляти тепер колишні суворі чесноти лицарського февдалізму.

Друга творча сила середньовіччя — Церква лежала в стаґнації між Римом і Царгородом, приголомшена ударом, завданим їй розвитком природних наук, і безсила протиставляти їй давню напругу простого внутрішнього горіння.

Розважний практичний протестантизм, здобувна енерґія молодого меркантильного міста, постійний поступ емпіричної філософії та науки давно вже творили свою Европу. Вона йшла крізь контори торговельних станиць, порти й залі бірж, по варстатах і рейках залізниць, здвигаючи статуї Свободи, еволюційну теорію й реалістичний роман. Але всередині лібералізму наростали внутрішні протиріччя. Умасовлення народньої освіти, духова активізація широких робітничих мас робили їх здібними протиставити свої інтереси капіталістичним. В своїх ідеях соціяльної рівности соціялізм заперечує програмово капіталістичне суспільство, як раніше молодий лібералізм заперечував февдалізм. Але внутрішньо лишається він у полоні ліберальної духовости, з її філософічними, моральними й естетичними мірилами.

Він бере на свою службу й реалістично-натуралістичне мистецтво і, повільно нидіючи разом з лібералізмом, дрібніє в імпресіонізмі й попадає в духову депресію декаденства на зломі XIX і XX століть. В духовій дійсності завжди змішуються різні пережитки старого й початки нового.

В світовій війні, сторони протиставили з обох боків, лише в різній мірі, застояні пережитки й самочинну господарчу енерґію лібералізму, разом із зародками майбутнього суспільного розкладу. Дух не витав над цією війною. Вона прийшла у світ у часі великої ідейної депресії, познакою якої в мистецтві були, без сумніву, футуризм і дадаїзм. Тому розвинулася вона у справжню кризу й стала межовим каменем нової доби.

Світова війна, де нації боролися між собою зо змертвілими консервативно-ліберальними гаслами на прапорах, не просвітлені ніякою живою вірою чи пристрастю, викликала грізний маразм у переможених і в переможців. З нього зродилася остання ідейна активізація соціялізму, в формі большевицької революції в Росії та комуністичного ферменту в Західній Европі.

Та з найглибшої моральної депресії й кризи, саме в переможених постала нова духова дійсність — ідеалістична духовість націоналізму, що відкрила для Европи й цілого світу справжню нову епоху. Відтепер культурний процес визначають такі чинники:

1. оборона старої демоліберальної культури, разом із консервативними пережитками;

2. переможне поборювання обох цих творів ліберально - матеріялістичного світу з боку нової націоналістичної духовости.

Всі ці явища, про які тут говориться в загально - европейському мірилі, мали свій (відповідний до питоменностей середовища) прояв і в Україні. Виснажена в героїчному патосі XVI — XVII віків, Україна з кінцем XVIII століття засипає «малоросійським» сном по садках здичавілої аристократії, ви-

ливаючи всю снагу колишнього героїчного духа в мелянхолійній чи в жартівливій народній ліриці... Бурлескна поезія на переломі XIX століття, а далі сантиментальна оперета народофільського просвіщенства — так упав колишній високий стиль козацької героїчної думи й клясичної драми.

Романтична реакція частково поставила перед очі ще раз буйну й яскраву українську минувшину, одначе порівнююче скоро проминула. Проте, й позитивістичний XIX вік (що знайшов свій вислів ув українській культурі в нашому кволому народництві, з його реалістичною мистецькою продукцією) видав в Україні титанічну постать Шевченка, — одну з тих фігур історії духа, що вміщаються в століттях. Його засяг в українську духовість, хоч ряд десятиліть лятентний, з тим більшою силою проявився пізніше. Є й інші виключення, що їх треба віднести на карб впливу визвольницьких стремлінь українського народу.

Український натуралізм та декантсько - символічне письменство, що виповнювали початок XX століття, через той струс, якого зазнала українська духовість у війні й національній революції, зникли основно. Сонна, але глибоко здорова нація, «збуджена в огні» (вживаючи пророчих слів Шевченка), запалала таким полум'ям духового горіння, що відразу випередила свою добу. Та глибина пережиття, яка випала на долю українського народу в його боротьбі, поразці й пізнійшій визвольній акції, так стимулювала його духове переродження, що відтепер Україна стає в аванґарді наступу нової світової духовости. Тому розглядати світовий культурний процес в Україні дається зручніше, ніж де б не було.

Культурна функція консервативної духовости в українському суспільстві надто незначна. Українське минуле є народницьке. Української крови консервативні елементи були заступлені малоросійським дворянством, — опорою московського трону, і під тією адресою йшли всі змагання цих кіл. Тож і політичний вияв їх не знайшов свого культурного еквіваленту. Національна революція й большевизм на Східніх Землях змели той елемент. Лише на Західних Землях України певні кола, виховані в католицькому дусі (головно, духовенство), творять для консерватизму сякий-такий ґрунт. Спроба формування консервативної української духовости доконується й на еміґрації. І вже звідти, в атмосфері каяття та містичних шукань причин понесеної поразки, приходить ця ідеологія й защеплюється на ЗУЗ. Одначе, характеризує її, як увесь европейський консерватизм, духова статичність та інерція. Культурного вияву ця духовість не знайшла. Зводячись на ЗУЗ практично до клерикалізму, оперуючи поняттями християнської етеки та старими консервативними цінностями, вона, крім історичної розвідки та журнальної статті, не знайшла ширшого вислову. Про вплив на літературу та плястичне мистецтво й говорити не приходиться: покищо маємо кілька прозових творів та поезії другого - й четверторядних авторів. Протиставляючись духовості лібералізму й комунізму, а крім того й націоналістичним впливам — український консерватизм психологічно й у культурній практиці через свою неповність занепадає й співживе з ліберальним світом.

Демоліберальна культура, що зросла на ґрунті, в першій мірі, позитивістичної й матеріялістичної філософії, інспірована політично ідеями французької революції та різними доктринами соціялізму — з такою культурою українська нація вступила в світову війну та свою революцію — зазнала страшного удару! Поперше, не витримали її ідейні основи в політичній площині. Українська демократія й соціялізм, несучи на собі відповідальність за національну поразку, скомпромітували всю світоглядову основу демо.

лібералізму. Але вже сама природна духова реакція мас у революції від початку розійшлася з цією духовістю, даючи революції стиль високої героїчної напруги, чину й жертви.

Жорстока дійсність, що запанувала на просторах України по поразці, перетопила розслаблену XIX століттям українську душу на давній історичний метал. На Східній Україні ліберальна психіка була радикально усунена большевицькою дійсністю, що викликала проти себе ще твердшу й ще дальшу від понять і прикмет ліберальної психології націоналістичну духовість. Так поле спротиву ліберальної духовости й культури було обмежене до Зах. Українських територій та еміграції, але й тут перестарілі суспільні ідеали лібералізму, охлялість його ідейних стимулів спричинюють його постійний відступ на полі культури перед націоналістичною духовою творчістю.

Релятивізм вартостей, слабість ліберальних реакцій (на все, крім націоналізму, що загрожує ліберальному світові в цілості) безпрограмовість та безпляновість у роботі є дальшою причиною. Гасло «мистецтво для мистецтва» на полі літератури затрималося тільки дуже незначно, несене хіба частково рештками старої письменницької генерації. Взагалі, можна сказати, що в літературі лібералізм є майже зліквідований. Це гасло покутує, однак й досі, в ділянці театру.

Звичайна відірваність від життя таких видів мистецтва як плястичне та музика спричинює їх відставання так, що значна частина продукції в цих ділянках переростає світовідчуття й спільних засад ліберальної доби й тягнеться в хвості за псевдомодерними, а в дійсности упадково - реакційними зразками ідейно відсталих культурних центрів Заходу (кубізм та сюрреалізм у малярстві, безперспективний формалізм у музиці). До речі, прикре й нездорове явище ліберального світу є протягання на західних українських територіях розкладової європейської оперети й ревії та навіть їх українських наподіблень.

Поле української науки в ліберальному посіданні стало тереном застосування відповідного варіянту згаданого принципу «самоцілевости». Хоч у своїх стимулах українська наука дуже сильно відбиває тиск національно - державної ідеї, проте, через своїх людських носіїв (політично перебуваючих у путах ліберальної ідеології) в практиці застосовує теж таки гасло «науки для науки». Так політична функція наукової роботи (маємо зокрема на увазі еміграційні наукові інституції) заперечує свої патріотично - державницькі стимули. Наукова ділянка, треба признати, попри всі добрі наміри своїх робітників, політично найбільш соромна сторінка сучасного українського культурного життя.

Теж у ділянці просвіти та шкільництві український лібералізм, вірячи в політичну «самочинність» освіти, намагається застосувати безглузду засаду «просвіти для просвіти», хоч, завдяки діянню націоналістичного чинника та здорової реакції маси, це мало де йому щастить. Взагалі, ліберальна культура є в постійному й швидкому відступі перед натиском націоналістичної.

Марксо - комуністична духовість, оперта на матеріялістичній філософії, вилонилася як пряма функція ліберально - капіталістичного світу. Зв'язок її з цим світом остільки тісний і остільки органічний, що між ними є плинний перехід. Зокрема, на Заході комуністична культура тісно зазублена й черпає свої соки з демоліберальної.

Льокації комунізму в московському його вогнищі треба завдячувати його сучасний зміст, де старі марксівські ідеї й принципи були спочатку постійно викривлювані ленінською інтерпретацією, щоб пізніше прибрати подобу сталінізму.

Комунізм у культурній ділянці від

початку став на дуже окресленому становищі- що культура «тільки одна з частин загальної справи пролетаріяту»... Це становище значило: безоглядна ідеологічність, службовість культурної праці, організація та пляновість культурного будівництва — від мистецтва починаючи й на освіті та вихованні кінчаючи. Проте, в комуністичній дійсності було забагато протиріч. Матеріялістична ідеологічна база комунізму суперечила добі, яка й на ньому позначилася, даючи йому ознаки нового революційного руху. Як це не парадоксально, але комуністична революція може найліпше доводить керівну ролю ідей в житті. Цю революцію винесли на плечах не ведені своїми матеріялістичним інтересом пролетарські маси, а деклясований інтелігентський елемент — доктринери й фантасти — перейняті плянетарними ідеями й романтикою громадянської війни. Так на матеріялістичній світоглядовій базі виросла зовсім несподівана надбудова — в суті своїй волюнтаристична й романтична. Ця природня людська риса в комунізмі, що дала йому ввесь розгін, включно до «вождізму», — була проте суперечна його механістичній ідеології. І це зі свого боку визначило засудженість комунізму. Він ідейно перестарілий, щоб порозумітися з життям.

Згадані явища добре помічаються в мистецтві. Зокрема, в советській літературі, імпресіоністично - романтичне світовідчуття позначилося дуже сильно й єдине давало твореному під маркою комунізму письменству вартість. Проте, компартія, відчуваючи згадані суперечності, скоро проскрибувала ці тенденції, програмово запровадивши як стиль соціялістичної культури, співзвучної ідеологічній базі комунізму, так зв. «пролетарський реалізм». Цим моментом датується смерть большевицької літератури й мистецтва взагалі. Все, що відтоді було створене вартісного (зокрема, ворожою українською стихією) було звернене проти соціялістичного реалізму. Як таке, протягом років вимагало воно від советської влади постійного поборювання та фізичного усування.

В області науки, випрацював комунізм свою докладну методологію, і треба сказати, що з її становища зробив чимало основних дослідів, зокрема, поставив теорію мистецтва та багату марксівську літературно - мистецьку критику. Проте, життя, і життя мистецтва зокрема, надто розходилося й суперечило доктринерським побудуванням, щоб не постала криза й у цій ділянці. Старанно винищуючи, в ім'я «чистоти» марксівської теорії, «буржуазний соціялізм», «біологізм», «формалізм» і тому подібне в суспільних науках, в теорії літератури та мистецтва — большевики з часом зайшли так далеко, що мусіли почати відворот. В метаморфозах боротьби з лівим ухилом, сталінізм опинився на позиціях, що мали вже виразний характер реакції. Раптом вся творчість десятьох ленінських літ стала «троцкізмом», «лівацтвом», «формалістичним трюкацтвом» тощо.

Битий життям, відчуваючи це з власних провалів, переляканий світовим натиском націоналізму (а в себе вдома в певній українського) большевизм примушений був до радикального перегляду й залишення свого становища. Формально він цього не зробив, назверх зберігаючи матеріялістичну (марксівську) ідеологічну бутафорію, але в своїй життєвій, зокрема, культурній практиці, розірвав із попереднім періодом.

В літературі, під закидом «формалістичного трюкацтва», зліквідовано футуризм, що довго грав на своєму формальному радикалізмі, а також реалістичних авторів, що своїм ортодосальним підходом до проблем довколишньої дійсности виказалися занадто марксівськими, отже, «троцкістськими». Аналогічне відбулося в ділянці плястичних мистецтв і музики, де зліквідовано недавній модернізм і

запроваджено ультрареакційні ідеали. В зв'язку з цим почалося форсування «клясичної спадщини» — звичайно московської — у всіх ділянках совєтського мистецтва. В літературній та мистецькій критиці рівнобіжно переведено теж потягнення, ліквідуючи численні виплекані кадри марксівських літературознавців.

В області науки, в першій мірі в суспільних дисциплінах, розгром був неменший. За троцкізм (рівняється ленінізмові) розгромлено доробок за десять літ — людей і твори. Нова большевицька історія, географія і т. д. стушовує клясові моменти, підносить історичну вагу християнізму, московського імперіялізму, соборности «русскіх» земель, ролю московського національного почуття та ідею «батьківщини» (розуміється — «спільної»). Те ж саме переводиться у вихованні молоді й широких мас.

У зв'язку з цим треба підкреслити явище бльокування й щораз більшої фузії комуністичної культури з ліберальною. На західньо - европейському ґрунті — це загально відома річ. Політично це явище знаходить собі вираз у т. тз. «народних фронтах»; культурно ж воно значно старше. Демоліберальний світ, душачись в ідейній мертвості, шукав відсвіження в розмасі та стихійності комуністичної революції. З розгортанням націоналістичного наступу, він ще посилився тими елементами, які боялися його заглади з боку націоналізму й справедливо відчували в ідеології комунізму більше собі спільного. Цікавіше, одначе, це явище на совєтах з совєтської ж ініціятиви. На заході воно є зрозумілим засобом московської політики в її боротьбі проти «міжнародного фашизму», — проте, це робиться й у СССР, що вказує на спільну глибшу причину. Совєтській політичній «демократизації» відповідає певна культурна політика, і викликана вона відходом большевизму від комуністичної доктрини до демоліберального міщанства. В літературі це виявилося, між іншим, в ставці на «безпартійного» письменника — отже, на елемент, вихований ще перед революцією, в своїй основі демоліберальний, який майже єдино зберігся тепер, після того, як власний доробок большевизму був винищений сталінізмом. В драматургії можна ствердити форсування міщанських ідеалів, індивідуалізму, особистої наживи й кар'єровичівства. В школі бачимо відновлення давньої методи зачотів, хатніх праць і т. д.

Варто підкреслити безсилля московського большевизму еволюціонувати в напрямку до більш поступового руху, яким є націоналізм. Сталінізм — це не розвиток до модерного московського націоналізму, а відворот до передвоєнного зразку російського імперського «ура-патріотизму». В майбутнім зударі стануть супроти один одного передовий новітній український націоналізм і застарілий державний патріотизм московський. В цьому теж запорука перемоги України.

Націоналістична духовість, зроджена з глибокої повоєнної кризи, відбиває всю напругу шукань і ввесь патос віднайденої правди нації. Покликали її банкрутство ліберальної духовости й ворожа загроза, теж збанкрутованої комуністичної духовости. На місце релятивізму й матеріялізму попередніх ідеологій, зроджується живе, органічне пізнання, що тільки велика ідея й велика віра творять життя.

Це пізнання й відчуття почало чинити й у ділянці культури. Першою була література. Вже в двадцятих роках народжуєься нова українська поезія, яка стає авангардом наступу української націоналістичної культури, торує їй шляхи. Ця поезія головно зросла на еміграції та на Західніх Землях. Саме вона нав'язала до духовости княжої України, вперше від двохсот літ підносячи її близькість до сучасности. Політичні умовини на Східньоукраїнських

Землях були нато тяжкі, але й при них над Дніпром, в нечуваній боротьбі, пробивалася й зафіксувала себе націоналістична проза (значно слабше під мистецьким оглядом заступлена на захід від Збруча). Теж і театр на Східніх Землях дав цінну практику націоналістичного воюючого мистецтва, за що й був фізично розгромлений, рівно ж в області інших мистецтв, тиснення націоналістичної духовости позначилося (як в Україні, так і на еміграції) дуже сильно, створюючи українську школу графіки, глибоко вводячи національний елемент у велику музичну форму і т. д.

Слабше стоїть наукова ділянка. Можна говорити тільки про журнальну націоналістичну літературно - мистецьку критику на Західньоукраїнських Землях та про націоналістичні тенденції («протягування») в літературно-критичній роботі над Дніпром. Ті ж тенденції позначилися й на теорії мистецтва, стягаючи на себе (після їх викриття) жорстоку розправу силами фахових науково - критичних марксівських кадрів (ще перед тим, як вони самі були ліквідовані). З̀о зрозумілих причин, прояв націоналізму на Східніх Землях у науці рівно ж міг виявитися тільки частково (у формі «ухилів» та «протягувань»), як ми це знаходимо у всіх ділянках знання: економіці, історії, соціології, етнології, археології і т. д. За це кількакратно розгромлювано Академію Наук, редакції спеціяльних органів, цілі видавництва тощо. На Західньоукраїнських Землях та на еміґрації наукова діяльність, з природи речі, є для націоналістичного елементу «люксусовою», виявляючи загально лише тиснення націоналістичної духовости. Ділянка масової освіти натомість із самого початку в усій Україні стала тереном жорстокого зудару демоліберальних та комуністичних сил з одного боку і націоналістичних з другого. Ця боротьба щодалі все більше загострюється, недвозначно розвивається на користь націоналізму.

Становище націоналізму в ділянці культури визначене монізмом націоналістичної філософії та свідомістю суспільної функції культурної творчости. Націоналізм зобов'язують тут ті ж ідейні й моральні мірила, що визначають цілість суспільного життя, найглибшим висловом і водночас творчим знаряддям є культура. Духовістю націоналізму є духовість героїчного типу; такою є його культура, етика, право, наука, мистецтво. Сучасності ближчий Гомер — ніж Золя; «Пісня про Нібелюнгів» — ніж Рільке; «Слово о полку Ігоревім» — ніж «Наталка - Полтавка». Це духовість молодих здобувчих леґендарних епох. В цій глибині героїчного напруження націоналістичної духовости лежать її далекі історичні перспективи та незмірні культурно - творчі потенції.

Український націоналізм творитиме, отже, культуру героїчної доби — культуру націоналістичну, що значить українську культуру — найглибше й найбільш українську. Визначають її ці дві координати: національність і героїчність. В цьому зміщається тверде опертя на національній традиції.

Стоячи на базі всеобіймаючости, націоналізм визнає її також у ділянці культури та переводить її плянову організацію, що має три аспекти: організацію творчости, продукції й споживання. Кожна з цих організуючих чинностей повинна мати свої методи. Найтонша з них — творчість, має спиратися на ідейній організації й засягу в кожну ділянку мистецтва чи науки націоналістичного культурного робітника, що творитиме зі свого власного становища. Поза тим, потрібне пророблення націоналістичної філософії поодиноких ділянок культури й, нарешті, форсування відповідної проблематики на плянування праці.

Український націоналізм свідомий, що в перші десятиліття зможе перебрати на себе в цілості культурно -

творчої роботи. Доведеться рахуватися з тим, що певна її частина буде виконуватися обивательським, ідейно неоформленим елементом. Ця недосконала культурна творчість (свого роду «півтовар») всеж потрібна, бо творить ґрунт для глибшого, націоналістичного мистецтва й науки. Проте в тенденції націоналізму буде чим скоріше перебирати на себе ядро культурної праці. В жодному випадку він не збирається зовнішніми механічними засобами режиму примушувати духово чужий собі культурний актив давати фальсифікат націоналістичної продукції, як це робив, наприклад, в своїх цілях большевизм.

Героїчна доба, в передовій стежі якої опинилась, завдяки глибині свого переродження, Україна, гряде! Чуємо її непереможний могутній хід. Бачимо ввесь безмір простору, що відкривається людині героїчної духовости.

...Через свою експонованість проти найбільш активної цитаделі старого матеріялістичного світу — Московії, Україна стягає на себе головну боротьбу за новий світ, і з повноти напруження цієї боротьби черпає свою духову міць і своє провідництво.

Стоячи ,силою своєї духової напруги й творчого багатства, в аванґарді нової людської цивілізації, українська нація знаходить у цьому своє історичне покликання й сатисфакцію.

Передруковуємо статтю д-ра О. Кандиби - Ольжича, що була в 1938 р. вміщена в альманасі «В Авангарді», як продовження циклю праць сл. п. О. Ольжича. В цій статті Українська історична свідомість конкретизується і самостверджується напередодні історичних самостверджується напередодні історичних подій 40-х років, що ними замкнулася одна епоха й оформлюється дійсність, в якій УНРух закріпився одним з історіотворчих факторів, які вже нині визначають зариси неминучого завтра людства — на засадах Свободи Народам і Гідности Людини.

У кінцевому висліді, визволення нації залежить від її власних сил. Визнавши цей принцип сорок років тому, ми й тепер його наголошуємо, намагаючись розбудити національні сили через духове перевиховання кожної української людини у відданого борця за її людські й національні права, а водночас і мобілізувати українські сили в єдиний визвольний фронт боротьби за ці права.

Допомогти цій боротьбі маємо обов'язок ми всі, незалежно від наших політичних переконань. ОУН пробила шлях для підсилення цієї боротьби, мусить ці шляхи розбудовувати, і в цій роботі сподівається допомоги кожного українського потріота і кожної людини, якій справа свободи на серці.

Ми змагалися й мусимо далі змагатися за повне об'єднання всіх українських сил на принципі солідарної співдії всіх людей всіх політичних, світоглядових і релігійних переконань. Замість принципу партійности і групової розпорошености ми змагаємося й мусимо змагатися за ідеал всенаціональної солідарности під кличем вільної нації у світовій спільноті вільних народів.

Ю. Пундик

В. Самохвал

МОДЕРНЕ МОСКВОФІЛЬСТВО

Нехай простить авторові цих рядків бл. пам. Д. Донцов, який саме під такою назвою писав статті в 1920 -х роках. І тоді українське життя заливала хвиля москвофільства, і тоді треба було вживати всіх сил, щоб втримати український національний табір, його бойовий дух і правильне розуміння московської отрути для поневоленого українського народу. Автор цих рядків не в усьому згідний з д-ром Д. Донцовом, а все ж таки, в основних положеннях його ще ніхто не заперечив, а факти постійно підтьерджують правильність його концепції.

Але ж наскільки тоді, в 1920 - х роках була інша ситуація! Традиція нашого державного життя 1917 - 1920 років була ще зовсім свіжою, в українському житті брали участь недавні міністри наших урядів, професори незалежних наших вищих учбових закладів, недавні вояки українських армій, які глибоко й безпосередньо відчували українську національну правду і тому й свідомо, і підсвідомо боролися проти всяких проявів національної зради.

Ці національні українські традиції були тоді і в під совєтській Україні настільки сильні, що й Москва не могла на повну лапу стискати українське життя, як вона це робить сьогодні. На вищих урядових посадах в Україні були нехай і комуністи, але українські патріоти з обабіч Збруча. Всеукраїнська Академія Наук видавала справжні наукові праці тривалого значення,а не пародії на наукові праці, які ми маємо сьогодні. Зрештою, українізація проходила всупереч волі Москви, але ж вона дійшла до того, що Антоненко - Давидович міг писати, що він не повірить, що Київ українське місто, поки йому повія не запропонує своїх послуг **українською мовою.** Очевидно, це означає, що українською мовою говорили тоді в Києві загально всі крім повій та інших покидьків суспільства. Боже мій! Скільки від того часу розплодилося повій у Києві!

Зрештою, в тодішньому українському житті на різних постах можна було зустріти таких людей як М. Грушевський, С. Єфремов, А. Кримський, М. Хвильовий, М. Зеров та інші неоклясики, М. Скрипник, а далі десятки й сотні Шумських, Волобуєвих та інших, які задавали тон в Україні. Усіх їх так або інакше Москва знищила, хоч потім, немов на глум, декого з них реабілітовано! Усі прояви українськости знищено протягом минулих 40 - років, а серед ліквідаторів українського життя від 1930 - х років були Сталін, Хрущов, Косиґін, Брежнєв і леґіон їхніх посіпак.

На тривалий час, під впливом цих жахливих подій, москвофільство з українського життя у вільному світі зовсім зникло. Воно було настільки нереальним, настільки очевидним нонсенсом, що, чим далі тим більше, перемагала свідомість, що нам ніхто не допоможе, якщо ми самі собі не допоможемо. Іншими словами, набирав справді глибокої й щирої актуальности гімн, написаний Іваном Франком ще 1882 - го року:

«Не пора, не пора, не пора,
Москалеві й ляхові служить!...»

Здається, це ж таке природне, самозрозуміле, актуальне, що вже інакшого шляху перед українцями не лишилося, як лише шлях самостійної боротьби, який чи за рік, чи за десять, чи й за сто, але **мусить кінчитися переможно** — створенням своєї власної незалежної держави, коли вже й дер-

жавні українські чинники зможуть забезпечити всіх українців працею, щоб вони не служили «москалеві й ляхові...»

Та ба! Писав же колись О. Ольжич:

«І встала потворна, оголена суть
Повільної зради ідеї...»

Роки спокійного, заможного й безтурботного життя підмулили тверду базу національної гідности, і поволі почали просочуватися обивательські ідеології провансальства, квієтизму, поразництва, які ми ще недавно так гостро заплямовували і які ще недавно були б неможливими в нашому національному житті. Доходимо до того, що в журналі «Сучасність» уже читаємо, що українці мали б перестати співати «Не пора, не пора, не пора...» бо це, мовляв, ображає поляків! Знайшовся цензор, який хоче виключити вірш «Не пора» з українського побуту! Як ми знаємо, цей вірш уже Москва заборонила друкувти в Україні, і не знайдете ви його ні в надрукованованому 20 - томному виданні творів Івана Франка, ні в підготованому 50 - томникові, який московська цензура вже довгі роки відсуває на задній плян. Тепер — радій, Москво! Знайшлися й серед нас люди, які хочуть нам заборонити виконувати цей заповіт Франка. Звісне діло: «Не пора, не пора, не пора, москалеві й ляхові алужить!» ображає і Москву, і Варшаву, які таки не хочуть позбутися українського наймита, хоч час невільництва минув безповоротно.

Нове москвофільство почало просочуватись дуже поволі, підступно, навіть «невинно». Під плащиком культурних розваг почали приїздити сюди різні малороси в шараварах і в фраках, які нас заколисували часом гарними народніми пснями, часом менше гарними, зате якими ж жалісними, сантиментальними романсами про рушнички, про два кольори, про «мій Київ» та про всяких шахтарочок... До цього, як же гарно витанцьовували нам у шараварах та високих козацьких шапках різні танцювальні ансамблі, ніби доказуючи, що **там** Україна «процвітає»!

Звичайно, Д. Донцов на такі виступи не ходив і постійно виступав проти того, щоб на них тутешні українці ходили. Ми в цьому з ним не згоджувалися. Ми вважали, що українці в вільному світі досить свідомі, щоб зрозуміти велику різницю між справжньою красою української пісні та українського танцю і тим, **хто** і з **якою метою** танцює й співає... Признаємося, що ми перецінювали деяких навіть культурних людей, які вслід за жалісливими слізками і спогадами «коли ще баба дівкою була» починали забувати жахливу реальну дійсність в Україні і розкладницьку роботу КГБ на еміграції й кидатися в обійми в переносному і в прямому значенні всякими людьми звідтіля, які потім за це отримували премії й медалі.

Концерти й балетні виступи приїжджих дуже подобалися нашій молоді, однак, мусимо сказати, що через це наша молодь не стала совєтофільською, так як деякі батьки цієї молоді, які перемішали в своїй розсантименталізованій душі уяву й дійсність. Мусимо тут віддати належне нашій молоді: вона далеко здоровіше сприйняла поїздки совєтських мистецьких ансамблів, багато доброго від них навчилася' але не зловилася на гачок різних типів, в яких за кілометр можна було пізнати каґебістів.

І почали ці батьки не лише приймати у себе вдома цих «гостей з України», але й говорити з ними «по душах»,себто, розказувати їм безперебірливо і те, що треба, і те, чого зовсім не треба було знати цим гостям, якщо вони не були каґібістами, (що бувало, до речі, досить рідко). У цій атмосфері затрачувалися всякі поняття можна — неможна, треба — нетреба, всяка обережність... У такій

розмові перед зовсім чужою людиною можна було наговорити бознащо на свого політичного противника, можна було вилити жаль на тутешнє життя, бо воно йде інакше, ніж даній людині того хотілося; можна було вилити душу і — поповнити папки КҐБ речами, яких там зовсім не було б, як би деякі наші громадяни не були такі наївні.

Дальшим етапом у цьому «братанні» з московським ведмедем були туристські поїздки в Україну. Тут знов же таки деякі примітивні люди їздили з своїми адресарями, які обов'язково на совєтському кордоні зникали в другій кімнаті і потім, через кілька хвилин, як уже з них, зроблено знімки опинялися знов у руках власників; та навіть із приватними листами поводилися так, що каґебістам навіть не треба було тяжко працювати, щоб дівідатися про все, що треба.

Правда, декого кликали в КҐБ, але, звичайно, такі розмови провадили «щирі випадкові зустрічні»; до дівчат, звичайно підходили красні — хлопці — і перевіряли попередньо зібрані інформації. Найбільш популярні були зустрічі з великими родинами. Десять - двадцять або й більше людей, 90 %, з яких приїждчі з ЗСА чи з Канади, взагалі не знали, сходилися на розмову в спеціяльне приміщення «Інтуриста», очевидно, впоряджене відповідними підслуховими й записувальними апаратами, і випитували і те, що цікавило ближчу й дальшу родину, і те, що цікавило КҐБ.

Повертаючися назад, такі люди починали себе поводити надто підозріло. Чесніші відходили з організаційного життя, боячися, щоб «не пошкодити» родині там, менше чесні бралися й за менше чесні речі, а дехто то й просто починав ширити москвофільство. Причини були різні: у декого суто особисті, особистого інтересу, у декого страх, у декого наївне, поверхове розуміння тих Потьомкінських сіл які там показують туристам... у декого просто проявився атавізм: «малоросійская шатость »! У декого «рад стараться»... Відтінків сотні й тисячі, але всі вони, немов маленькі струмочки, стікалися в велике річище потока, напрямок якому дають подриґайли в Москві та тепер уже деякі підтягайли і у вільному світі.

А які ж фактичні підстави є сьогодні для москвофільства? Там, «на нашій не своїй землі», лещата вже стиснуто так, що й дихати важко, а не те що працювати.

Подивіться в наукові, літературні, культурні, розвагові та інші видання, що їх видають у в підсовєтській Україні, а ще краще, щоб мати кращу змогу зрозуміти, що там робиться, порівняйте з тим, що там творилося в тих самих часописах і виданнях рік, два, три, вісім тому... І ви побачите, що й раніше воно не було блискучим, а все ж таки між мотлохом римованого пустослів'я часом можна було надибати на цікавий або й високомистецький вірш, свіжу думку, цінну наукову працю...

Усе це зведено тепер за нацистським зразком до рівня народної школи. Цензура слідкує за тим, щоб кожне українське видання було низьке й відштовхувало читача. Навіть ті відважні, які ще не так давно писали листи, замовкли, даючи зрозуміти,що в цих умовах краще не писати. Звичайно, це не торкається таких, як Зеня Франко та її подібних; ми пишемо про трохи чесніших людей в даному випадку. Про будь-яке українське життя в Україні взагалі вже сьогодні говорити не приходиться. Лишилася лише вихолощена форма, яку щодня можна буде указом номер такий - то остаточно зліквідувати, покласти в могилу й віднести на Байків цвинтар...

Москві нема чого дивуватися —

на те вона Москва — і нічого не навчилася та й, боїмося, не навчиться... Ось чому всі прояви, які можна було спостерігати за царату, ми можемо спостерігати й тепер: розвідку, укази, заборони, доми для божевільних, тюрми, Сибір, брехню, насильство, прикріплення селян до землі (безпашпортність колгоспників), викидання з праці за звичайне вживання української мови в розмові і т. д., і т. д.

Дивуватися можна і треба модерним москвофілам, які, прикриваючися то гуманністю (хто б кричав, а хто б мовчав!), то любов'ю до ближнього, при чому, виявляється, що цей ближній — це не Мороз чи Караванський, чи сотні та тисячі подібних, а Маланчук, Підсуха і інші якісь під..., та «реальною дійсністю» там, про яку, наприклад, залюбки пише А. Білинський, чи необхідністю скласти зброю, чи пацифізмом, чи іншими якимось «ізмами», під думку Москви твердять, що українська дійсність на еміґрації не відповідає потребам народу, що нема чого далі боротися і т. д.

Часом такі Пилпи з конопель просто «оригінальничають» і «філософствують» з своєї порожньої бодні, забуваючи або і не знаючи зовсім ні історії, ні законів боротьби за життя, ні чести. Звичайно, багатство ламає **слабих** людей. Багато є й таких, які просто не хочуть більше жертвувати на українське життя, отже й воліють, щоб воно зникло, бо поки воно існуватиме, доти й совість їх гризтиме... А все ж таки, за всім цим сидить кацапський каґебіст, який вивчає, перевіряє, міркує й пускає нового, чергового блахмана на «дурних малоросів», аби таки закинути свій гачок і зловити чергову жертву.

Пора українській еміґрації зрозуміти, що боротьба — це **боротьба,** і її треба провадити **всіма засобами, напруженням усіх сил,** стрункою організацією нашої дії. Ось чому авторові цих рядків так приємно було довідатися, що молодь «Комітету оборони Валентина Мороза» проголосила заклик бойкотувати виступи чергових висланників **савєтскай культури** — розсантименталізованого Гнатюка і розраховано - рафінованої та брутальної Мірошниченко, якої на ЕКСПО - 67 боялися навіть найвищі представники українського уряду. Ось чергова нагода перевірити, чи українська еміґрація уважає, що таки «не пора москалеві й ляхові служить» чи навпаки — ми вже настільки розкладені, що навіть заклик нашої молоді до нашого сумління не дійде. Поживем — побачим!

Часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і ніколи вже не вернуться. Третя українська інтилиґенція (дві попередні пропали!) стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої і національні і вона виповнить свій обов'язок. Вона виписує на свому прапорі ці слова: **«Одна, єдина, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ».** Вона віддає себе на служення цьому великому ідеалові і доки хоч на однім клапті української території пануватиме чуженець, доти українська інтилиґенція не покладе оружжя, доти всі покоління українців йтимуть на війну. Війна провадитиметься усіма засобами, і боротьба культурна вважається також відповідною, як і боротьба фізичною силою. Потреба боротьби випливає з нашого факту нашого національного існування.

Микола Міхновський: Самостійна Україна, 1900

М. М-вич

ОЛЕГ КАНДИБА — ОЛЬЖИЧ

30-ліття від закатування в німецькому концентраційному таборі Саксенгавзен, Німеччина. 1944 — 1974.

Олег Кандиба-Ольжич ще до призначення його полковником Андрієм Мельником на становище Керівника Організації Українських Націоналістів на українських землях, окупованих німцями мав за собою досвід організатора й координатора тих революційних сил, які ще перед Другою Світовою війною — на терені Карпатської України — спромоглися перед цілим світом чинно продемонструвати суверенність політики української нації в її змаганнях за відновлення своєї державности.

Перед Карпато-Українським Зривом д-р. Олег Кандиба, з доручення полковника Євгена Коновальця, створив і очолив Культурну Референтуру ОУН, як творчу лябораторію й оперативний штаб найзасяжнішого роду зброї революції — зброї духової, кованої в душах народу від світанку його тисячолітньої історії.

Вже в час війни, організуючи національний спротив новому окупантові й большевицькому підпіллю, Ольжич друкує в «Українському віснику» статтю під заголовком «Українська Культура». В ній він стверджує: «По своїй суті кожна культура є національна. Існують тенденції інтернаціоналізації культури, та вони — протиприродні і в функції неґативні... Тільки національна культура, оперта на духовій природі та на історичній традиції, забезпечує органічний вияв творчих сил одиниці й нації. На неї складається спадщина віків, сприймана націоналістичною духовістю, тобто, позбавлена неґативних виявів. Основною її прикметою є героїчність .. Героїчна духовість означає стремління до національного й особистого ідеалу, де почування одиниці й загалу лучаться в ім'я інших людей.

Духовість українського націоналізму є суверенна і самовистачальна, вона може бути порівнювана, але не утотожнювана з іншими націоналістичними рухами. Український націоналізм постав із внутрішньої потреби української нації. Творячи свій стиль, націоналізм несе свою героїчну культуру й мистецтво».

Олег Кандиба — Ольжич, син поета Олександра Олеся, народвся 7 - го липня 1907 року в Житомирі. Шістнадцятилітним юнаком еміґрує до Західньої Европи, де закінчує освіту.

В «Українській малій енциклопедії» проф. Євген Онацький подає: «Олег Ольжич... глибокий оригінальний поет ляпідарного сконцентрованого стилю, визначний вчений археолог, завідувач археологічного відділу чеського Національного Музею в Празі, співробітник американської археологічної експидиції Гарвардського університету до Югославії в 1933 році, основоположник Українського Наукового Інституту в Америці й редактор його **Збірника** (1939 р.)...

Був керманичем Культурної Референтури ОУН, учасником Карпато - Українського Зриву, де в 1939 р. зазнав мадярської в'язниці. Заступник Голови Проводу Українських Націоналістів, а після заарештування німцями полковника А. Мельника — виконуючий обов'яки Голови Проводу; заарештований німцями у Львові й закатований 9 червня 1944 р. в бункері концентраційного табору Саксенгавзен біля Берліну».

Полковник Андрій Мельник, харак-

теризуючи Ольжича, стверджує, що Ольжич довів діяльність Культурної Референтури ОУН «до неперевершеного розквіту завдяки вже признаному імені визначного вченого й автора ряду наукових праць, завдяки рідкісним особистим прикметам і завдяки вмілому й стараному добору співробітників...»

Проф. Володимир Державін в 1950р. писав у «Самостійній Україні»: «Наукова діяльність д-ра Олега Кандиби — його інтелектуальна творчість і поезія Олега Ольжича — його мистецька творчість — походять з єдиного джерела, біографічно пов'язані між собою й деякою мірою рівнобіжні. Проте — вони не рівновартісні. Нема сумніву, що Олег Кандиба міг би стати не лише археологом із світовим ім'ям в галузі неолітичної кераміки та середньоевропейського неоліту взагалі, — він міг би стати епохальним світочем науки, одним із тих великих вчених, що їхня конструктивна синтеза на десятки років визначає розвиток світової наукової думки.

Але... не судилося.

Тоді, коли великий Кобзар — перший в історії української культури — зформулював нову концепцію мистецтва як могутнього формотворчого духового й соціяльного революційного чинника, Олег Ольжич був теж першим у історії української культури, хто цю ідею Шевченка воплотив у систему національної політики передового руху сучасного українства.

Естетичні ідеї основоположників Українського Націоналістичного Руху відіграли величезну ролю в духовому житті України.

Висловлювані генієм таких велетів як Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, вони впливали на формування естетичних поглядів і художніх ідей поколінь — предтеч нашої доби.

Подібно, як Іван Франнко, Ольжич рано усвідомив значення передового світогляду для творчости мистців нації, яка змагається за самоствердження в світі. Зосередження уваги на цій проблемі — одна з найбільших заслуг Ольжича — естета.

Він трактував цю проблему не тільки як відношення культури до політики й узагалі — не тільки як проблему ідеологічну, але й як проблему духового ренесансу Української Людини.

Мусимо пригадати собі, що в часах творення Культурної Референтури ОУН в культурі визначально панували дві тенденції: під чоботом Москви — доктрина «соцреалізму» й «партійности» в кожній діяльності на ниві культури — і течії в країнах Вільного Світу, що трималися погляду: «мистецтво повинно стояти вище — або поза політикою й ідеологіями!»

Позиція Ольжича була сміливою й новаторською! В історії української і світової культури Ольжич наголосив ті події і явища, які, — коли мова про нашу національну культуру,— віддзеркалювали осмислення історичних культурних традицій України, засвідчених нашою майже тисячолітньою літературою, театром, музикою, образотворчим мистецтвом, обрядами національних церков і культурою народною, яка, на його думку, «творить саму основу національної духовости й культури».

Ольжич вказав, що народові споконвіку було притаманне не тільки прагнення до вільного й щасливого життя, але й постійне втілювання цих прагнень у фолкльорних, літературних і мистецьких творах. Він писав: — «Новітнє українство, віднаходячи й усвідомлюючи собі свою національну істоту, звертається до джерел традиції, глибше, повніше та істотніше схоплюючи її зміст і форму, те стале, що в ній творить невід'ємну, питоменну характеристику нації.

Новими очима сприймає теперішнє українство теж свою культуру народ-

ну, яка творить саму основу національної духовости й культури. Вона бо відбиває ще давніші доби життя нашого народу, які губляться у млі тисячоліть... Коштовні скарби української народної культури мають бути повно використані в нашому житті й культурному будівництві... бо вони становлять основу духової й культурної творчости нації та є запорукою її органічного й самобутнього розвитку..»

***

Героїзм не лише скрізь, тематично просякає, поезію Ольжича, але й становить її творчу психічну домінанту. Це — героїзм органічний, незалежний від зовнішніх чинників і, сказати б, абсолютний.

У героїчній тематиці інших наших поетів і белетристів нерідка відчувається, що це промовляє героїзм людини національно покривдженої, отже, — коли не вимушений, то, принаймі, якоюсь мірою зумовлений тими чи іншими історичними подіями та ситуаціями. Бо... героїчна тематика —це ще не героїчний світогляд!

Героїзм в поезії Ольжича — вільно обраний і вільний від усякого розрахунку, всякої думки про духову чи іншу нагороду: він сам — своя найвища й єдина гідна нагорода, що навіть вища за славу.

Героїзм у Ольжича не випливає з національно - державницького патріотизму, а радше збігається з ним, як два рівнобіжні вияви того самого глибинно - ідеалістичного світогляду.

Героїчний світогляд Ольжича стоїть понад оптимізмом і песимізмом, понад позитивною чи негативною оцінкою земної дійсности; бо саможертвенний героїзм не залежить ні від тієї дійсности, ані від її оцінки, а тільки від емоційно - вольового напруження самої людини — і ні від чого більше.

«Захочеш — і будеш. В людині, затям,
лежить невідгадана сила.
Зрослась небезпека з відважним жттям,
Як з тілом смертельника крила.
І легко тобі, хоч і дивишся ниць,
Аби не спіткнутись ні разу,
І нести солодкий тягар таємниць
І гостру петарду наказу.

Навчишся надать блискавичність думкам
І рішенням важкість каміння.
Піти чи послати і стать сам - на - сам
З своїм невблаганним сумлінням.

«... Героїчна доба, в передовій стежі якої знайшлася, — завдяки глибині свого переродження — Україна, — гряде! Чуємо її непереможний могутній хід. Бачимо увесь безмір простору, що відкривається людині героїчної духовости».

Очевидно, ця героїчна духовість ні в якому разі не становить довільної самоцілі — «чину заради чину», — відриву від конкретних історичних потреб власної нації. Він писав: — «Приходимо до питання провідної ідеї української духовости, яка б висловлювала покликання української Нації. Є це ідея, в ім'я якої постав Переяслав, де «перея - славу отрок той»; в ім'я якої Святослав кликав своїх воїв «не посрамити Землі Руської», — ідея слави.»

З цієї концепції історичного покликання Української Нації випливає, що героїзм Ольжичевого світогляду є безумовний, проте не самоцільний: він базується на ідеї національного - державного покликання, а за останню й найвищу мету має здійснення в людстві того самого божественного ідеалу космічного ладу, що панує в природі, «ні хмарам, ні зорям не вузько, сповняючи вічний закон».

***

Нас можуть запитати — чи насправді відповідає цей крайній героїзм

сучасному національному світоглядові українського народу? Чи не є він на сьогодні утопійним?

На це можна й слід відповісти, що існують поети, які відтворюють і теж стверджують у своїх мистецьких творах історичних — або сьогоднішній світогляд своєї національної спільноти — сучасників Але є теж поети, що той світогляд відтворюють вже в майбутньому, духовий зір яких сягає за обрії нашого сьогодні — і які мають на те право! Бо, хоч національний світогляд корениться в національних традиціях, проте він ними не обмежується. Він повинен рости не лише з них але й понад них. Бо традиції не всі шануються і сліпо переймаються наступниками, а вибираються. Відповідні — культивуються, а шкідливі поборюються. Із титулу **тільки** українськости ніщо не має права на індульґенцію, тим паче на культ.

Ніхто й ніщо не впливає на національний світогляд глибше й плодотворніше, як великий поет і мислитель, — зокрема, коли він є героєм, що заплатив своїм життям за вічність своєї ідеї. Наша національна література була під животворчим впливом Шевченка в XIX столітті й Івана Франка та Лесі Українки на переломі минулого й нашого віку. Таке ж становиче посяде творчість Ольжича, бо вона того гідна , бо вона становить наш національний прапор і наше найглибше національне слово в поетичному мистецтві. Віримо, що вона служитиме дороговказом нашій національній культурі прийдешніх поколінь!

Монументальність Ольжичевого стилю, така неповторна в цілій українській поезії, спирається на тому, що Ольжич, — мабуть єдиний з майстрів українського вірша — виразно обдарований епічним хистом.

Віршований епос українській поезії майже чужий. Навіть найвидатніші корифеї українського мистецтва слова, коли прагнули епічного викладу, то або не осягли його стилістично, або ж осягали лише в жанровому пляні сатири й гумору. Монументальний стиль навряд чи дається здійснити на основі самого лише ліризму — як це найвиразніше виявляє поезія Евгена Маланюка, така співзвучна Ольжичевій ідейно й тематично. Леся Українка — єдина в українській поезії, що справді була осягнула монументальний стиль перед Ольжичем, але й вона спромоглася на це виключно в драматичних творах і на основі суто драматичних мистецких засобів.

Ольжичеве мистецтво епічного викладу є неначе йому органічно притаманне. Але епічність важить для нього не як самоціль; вона тільки обґрунтовує велич героїчного патосу, служить монументальним постументом для маєстату людського хотіння. Той — майже скрізь епічно оспівуваний Ольжичем «вічний закон» природи й цілого буття — не суперечить лірично оформленій патетиці особистого героїзму. Навпаки, він підносить патетику на рівень трагічної монументальности в тих візіях екстази, коли «душа рікою вийшла з берегів», бо... «нам дано відрізнити зле добре, мале і велике».

В цьому ляйтмотиві вільного, самовідповідального й непермінного вибору кульмінує героїчний патос Ольжичевої поезії, виразно перекликаючись із прометеїзмом Івана Франка й Лесі Українки. В цьому ж лірична динаміка Ольжича увінчує собою «сірий ґраніт» епічної образности, створюючи неперевершену в світовому письменстві монументальність поетичного стилю.

Належне ідейне й мистецьке сприймання поезії Ольжича вимагає від читача високого рівня літературної культури — ба, навіть чималої обізнаности з передісторією та історією Европи, коли говорити про такі численні в поета вірші з мітичною, архе-

ологічною й історичною тематикою. Про це писав Юрій Клен:

«Здається, що це людина, яка думкою витає в далеких нетрях історичного минулого й тільки інколи повертається до сучасности, і часами, як мандрівник з далекого краю, приносить нам рідкісну коштовну перлину... Поет вітає зміну невпинну на незмінній Землі, бо ця зміна тільки й таїть для нього безсмертну красу та забезпечує вічний рух, вічне відродження. А спостерігання мінливої поверхні речей приводить його до мудрої прояснености, яка благословить усякий Кінець. Прийняття життя в усій поліфонічній барвистости — це настрій яким повіває на нас від поезій Ольжича...»

Ольжич ощадний у мистецькому вислові — він зчавлює свій ліризм, обминає «ефектні» вислови, образи, рими та ритми — і саме цим досягає дійсного мистецького ефекту, що його дає глибока культура й дисципліна автора. Лише при заглибленні в його поезію здивованому цінителеві відкривається прихована влучність поетичних образів, згармонізованих зо змістом ритм і тонкі — модерні дисонанси в римуванні... Він осягає найвищого мистецького рівня безпосередньою щиростю. — первнем, що його зформолювати не дається, але й який вирішально відмежовує віршописця від поета. «Й зерна неправди за собою» — немає в Ольжича, як не було його й у Шевченка.

***

Олег Ольжич ступив на літературну дорогу не тільки як готовий майстер, але й як поет, змістом свого слова новий.

Коли вийшла збірка віршів О. Ольжича «Рінь» її стрінули стримано. Рінь — це камінці, що вкривають річища перешумілих вод, — те, що говорить про могутні геологічні процеси, про «силу вод рвучку і різкість вітру, що над ним віяв». Збірка ця говорить про ще величніші біологічні процеси, що завершуються тріюмфом Людини. Це збірка про шумливе людське зростання, про стихійні катастрофи, про смерть піонерів нового життя та про їхні перемоги.

Друга Ольжичева збірка, «Вежі» — органічне завершення «Рінї». В передмові до поезій О. Ольжича, Олег Лащенко писав: «Вежі» — вісь, що вивершує цілу ідейну будову поезії Олега Олжича, були критикою промовчані або навіть поставлені під сумнів як цілість мистецька. Проте, власне зі змісту такого твору, з тематики наших революційних змагань, що її віра поета підносить на висоту символу, могла зродитись та формула, яка висловлює волю цілої нашої сучасности: «держава не твориться в будучині, держава будується нині» Тим самим, не зважаючи навіть на ще певну обтяженість в цьому творі мови автора елементами публіцистичними, ця збірка для нас є високою поезією, «піснею віку», в якій може найбільше після Франкового «Мойсея» (до речі, також не вільного у своїй мові від «публіцистики»!) й Лесі Українки — зазвучала в новій українській поезії воля державна.

Слово Олега Ольжича, яке було одним із найсильніших ферментів у процесі кристалізації літературного й узагалі духового життя українського Заходу та еміґрації в роках тридцятих і в першій половині років сорокових, з природи речей — як слово, що вийшло зі самого серця життя — не може втратити свою актуальність та новість і сьогодні, коли наша духовість — говорячи мовою Ольжича — звернула з дороги горіння, на яку була вийшла після Визвольної боротьби 1917 - 21 років, — на дорогу «збирання крихот»...

Шпилі здобуто. Якою ціною? Байдуже: лише «нікчемні і кволі заквилять про зламаний квіт». Люди, що відцуралися себе, родини й призви-

чаєнь, що кидають собою, як петердою, — ці люди вже живуть в іншій площині буття. Це титани, що обернули «серця у сурму» і перед якими впали всі мури земного.

***

Через творчість і революційний чин Олега Ольжича та його покоління український культурний процес віднаходив свою вищу, державницьку цілеспрямованість..

Колишній аполітичний патріотизм культурників - народників обернувся в новий, вже вищої якости патріотизм державницький! Слово Ольжича, його поезія, програмова стаття чи підпільна відозва — завжди політичні і тим самим конкретні й правдиві! Зосереджений на єдиній великій для нас ідеї української національної революції, Олег Кандиба - Ольжич не розпорошував свою ідею ані в самообмеженому культурництві, ані в утопіях всесвітянських «моралізувань», — а намагався на конкретній Землі твердим зусиллям будувати цитаделю духа — передумову відновлення Української Державности.

***

Великою заслугою Ольжича — яку у нас переочується — є усвідомлення ним і наголошення тих явищ культурного процесу в Україні, які дістали назву «культурного ренесансу 20-х років». Культурна Референтура ОУН мала всі підстави ствердити, що по своїй суті засади українського Націоналістичного світогляду є притаманними всім передовим силам українства всіх українських земель, окупованих чи то червоною Москвою, чи Чехо - Словаччиною й Румунією.

Ольжич писав: «Треба ствердити відрубність української поезії не лише супроти московської та загалом сучасної світової. Дух її є виключним у цілій Европі. Хотіння бути», високого напруження воля до національного самоствердження забарвлює ціле світовідчування українця. Змагання до осягнення мети державно - політичної само собою переноситься на все життя. Могутнє стремління до осягнення національного ідеалу надає йому вартости абсолюту. А визнання одного абсолюту неминуче тягне за собою ряд інших, встановлюючи систему непорушних ідей, скалю вартостей. Від нації до одиниці. Так зроджується ідеалізм. Він починає характеризувати українське життя й українське мистецтво...

Протилежність українського духового життя й нашої поезії та життя й мистецтва европейського є безсумнівне. У нас — ідеалізм і певність володіння найвищими правдами, а по руч з тим — матеріалізм Европи й мертве шукання форми. Тут — войовничість, там — пацифічні страхи .. Україна становить тепер в Европі окрему психологічну область.

Тому треба поставити під знак запитання конечність нашої культуної орієнтації на сучасну Европу. Не сотворімо собі кумира!

Виключне політичне державне становище українського народу дає передумови для творення самостійного й питомо - національного мистецтва. Вартості його вищі від сучасних вартостей мистецтва европейського. Даймо відбутися органічному процесі розвитку, не накидаючи йому непотрібних і обтяжуючих авторитетів...

Радянська Україна! Чи треба сумніватися, що силоміць накинута ідеологія й штучно витворені настрої в догідний час обернуться там у свою протилежність? Підсовєтська Україна мусить піднести наші гасла силою самої діялектики національного дозрівання... Та глибина пережиття, яка випала на долю українського народу в його боротьбі, поразці і пізнішій визвольній акції, так стимулювала його духове передродження, що відтепер Україна стає в авнґарді наступу нової світової духовости. Тому розглядати світовий культурний процес

в Україні можна зручніше, ніж де б то не було...

***

Комунізм у культурній ділянці від початку став на дуже окресленому становищі, що культура — «тільки одна з частин загальної справи пролетаряту»... Це становище значило: — безоглядна ідеологічність і службовість культурної праці, організація та пляновість культурного будівництва, від мистецтва починаючи і на освіті й вихові кінчаючи. Проте, в комуністичній дійсності було забагато протиріч. Матеріялістично - ідеологічна база комунізму суперечила добі, яка й на ньому позначалася, даючи йому ціхи нового революційного руху. Як це не парадоксально, комуністична революція може найліпше доводить керівну ролю ідеї в житті. Цю революцію винесли на плечах не ведені своїм матеріялістичним інтересом пролетарські маси, а деклясований інтеліґентський елемент — доктринери й фантасти, перейняті планетарними ідеями й романтикою громадянської війни.

Згадані явища добре помічається в мистецтві, зокрема в совєтській літературі; імпресіоністично - романтичне світовідчування позначилося дуже сильно й давало зміст твореному під маркою комунізму писменству. Проте, компартія, відчуваючи згадані суперечності, скоро проскрибувала ті тенденції, програмово запровадивши, як стиль соціялістичної култури, співзвучний ідеологічній базі комунізму т. зв. «пролетарський реалізм». Цим ментом датується смерть большевицької літератури й мистецтва взагалі. Все, що відтоді було створено вартісного, зокрема ворожою українською стихією, було звернене проти «соціялістичного реалізму»... Битий життям, чуючи це з власних провалів, переляканий світовим натиском націоналізму, а в себе вдома, в першій мірі — націоналізму українського, большевизм змушений був до радикального перегляду й залишення свого становища. Формально він цього не зробив, назовні зберігаючи матеріялістично — марксівську ідеологічну бутафорію, але в своїй життєвій, зокрема культурній практиці розірвав з попереднім періодом.

В літературі, під закидом «формалістичного трюкацтва», зліквідовано футуризм, що довго грав на своєму формальному радикалізмі, а також реалістичних авторів, що своїм ортодоксальним підходом до проблем навколишньої дійсноси виявилися занадто марксівськими, отже «троцькістами». Аналогічне відбулося в ділянці плястичних мистецтв і музики, де зліквідовано недавній модернізм і запроваджено ультра - реакційні ідеали. В зв'язку з тим почалося форсування «клясичної спадщини», звичайно московської, у всіх ділянках совєтського мистецвта...»

Цитована Ольжичева аналіза совєтської культурної політики й передбачення ним неминучого переростання «революційної фразеології» в нову форму російського традиційного імперіялізму й шовінізму — приголомшуючі! Адже до аналогічних висновків і тверджень багато пізніше прийшли західньоевропейські «ревізіоністи», а Терць - Синявський — у виданій за кордоном праці «Про соцреалізм» майже чверть століття після Ольжича!

***

Кожний великий мистець прагнув дати уявлення людям про те, заради чого вони живуть, змагаються і чого прагнуть. І той ідеал повинен цілком узгоджуватися з сучасними вимогами людини, він повинен відповісти на сьогоднішні питання гноблення і тих, що піднесли руку на гнобителів. Сучасна людина потребує мати перед очима ідеальний образ позитивного героя України.

Життя людини й нації завжди пов-

не суперечностей і боротьби. Без боротьби нема розвитку, поступу, нема й самого життя. В процесі боротьби відбувається долання віджилого, ворожого — і утвердження нового. Старе ніколи не поступається без бою. Тому в процесі боротьби можливі не тільки перемоги, але й болючі втрати, — жертви. Ольжич свідомий цього, але він дає нам цілком нову оцінку цієї трагічної закономірности:—

«Там втрат не буває, де жертва —
Здобутий в огні бастійон!

Найновішим в образі його позитивного героя є націоналістична основа ідеалів. Їх, чітко майже програмово висловлено в Городку Ягайлонському» і в «незнаному воякові», де вперше в іторії української поезії з такою конкретністю розкривається сама суть ідеї — чину революційного підпілля ОУН.

Це образ героїчного борця — людини безкомпромісової, послідовної й безумовно карної. Принциповість і вірність національним ідеалам і заповітам славного українського роду така людина ставить понад усе.

Тим самим, складовими елементами естетичного ідеалу Українського Націоналістичного Руху в Ольжича виступають: мужність, волевість, нестримний творчий порив, героїка боротьби й творчої щоденної праці, безмежна відданість визвольній справі, своїй нації. І ніби із сторінок літопису, тіні й світло нашого збірного життя:

«І бачили очі дитячі твої,
Широкі і схожі на рану,
Як люди, що знали визвольні бої
Улесливо кланялись пану.
І слухали уші, коли вчителі
Учили, нечесно - лукаві,
Лучити гонори своєї Землі
І службу ворожій державі...»

відходить у тінь таке минуле. І як у вітлі «ранку» нашого величного завра, що виростатиме з нашого нині:—

«Ідуть по шляхах звідусіль, як один,
Одною густою юрбою,
Меткий робітник і важкий селянин
По зброю і просто до бою.

Держава не твориться в будучині
Держава будується нині...
Це люди, на сталь перекуті в огні,
Це люди, як брили камінні.

і... Жертва:

Шкодуємо тільки, що вмерти
Удруге не зможемо ми!

Їх душі — горіння і криця —
У нашому завжди гурті,
Братів по далеких в'язницях
І тих, що упали, братів.

О, вірте всі мури земного впадуть,
Як серце обернеш у сурму.
Найвищі бо вежі духовости ждуть
Твойого шаленого штурму.

Хіба можливий для нашої нації поступ і освіта доти, доки нація не матиме права розпоряджатись собою і доки темрява є спосіб держати нашу націю в неволі? Доки ми не здобудемо собі політичних й державних прав, доти ми не матимемо змоги уладнати стан речей у себе дома до нашої вподоби, бо інтерес наших господарів є цілком супротилежний нашим інтересам.

Микола Міхновський: Самостійна Україна, 1900

Антін Кущинський

ЗНАЧЕННЯ ОЛЕКСАНДРА КОШИЦЯ

(1875 — 1944)

Коли за новітньої доби відновилась ідея Української Державної Самостійности, то навіть сама назва Україна була невідома в ширших масах міжнародного світу. Російські імперіялісти голосили широкому світові, що немає ніякої України. Пильна праця цих наших віковічних ворогів на протязі двох - трьох століть виробила опінію нашого неіснування. Тому перед українцями стояло донедавна, а почасти й тепер ще стоїть, дуже трудне завдання — переконати світ про те, що Україна існує, має свою, притаманну їй високу культуру та має право й прагне до відновлення свого самостійного державного життя. В цьому напрямку акція тоді велася по зразках політичної агітації: преса, брошурки, реферати, тобто писаним, друкованим і говореним словом. Одначе, під час великої війни таке робили всі народи в своїх інтересах. В наслідок того натворилося таке множество того аґітаційно - пропаґандного освідомлюючого газетного й брошурного матеріялу, що загал став дивитися на те байдуже, і та аґітація не робила ніякого особливого враження.

Щоби доказати перед світом наше національне існування й право на державну самостійність, треба було вхопитись ще й за інший спосіб, оріґінальніший і такий переконливий, щоб про це заговорили всі, як про незаперечний бездискусійний факт. Такий арґумент знайшовся в нашій національній культурі. Це — наша пісня, наше невичерпне багатство, наш національний скарб, в якому переховується традиція свободолюбного народу. Вона свідчить про окремішність нашої нації. Ця ідея вести пропаґанду при помочі пісні зародилась в 1918 р. у Олександра Кошиця, що був на чолі Головного Управління Мистецтва й Народної Культури за Гетьманської Держави. Ця ідея була здійснена в 1919 році рішенням Українського Уряду про створення капелі під батутою Кошиця, яку було тоді вислано закордон.

З великими тріюмфальними успіхами капеля виступала з репертуаром пісень, розкриваючи очі культурному світу й масам міжнародніх слухачів на Україну та її мистецтво. В дуже й дуже багатьох випадках капеля Кошиця зробила більше, ніж різні дипльоматичні, військові та торговельні й фінансові місії тодішнього Українського уряду Цю місію капеля виконувала на протязі 1919 - 1920 років на аренах таких країн Західнього світу: Чехо - Словаччини, Австрії, Швайцарії, Франції, Бельгії, Голляндії, Англії, Німеччини, Еспанії й Америки.

Великі успіхи капелі завдячували лише особі її дириґента й шефа Олександра Кошиця. Його ім'я було відоме й раніше в Україні, а найбільше в Києві, де він довший час був дириґентом різних хорів та капельмайстром міського театру та театру Садовского. Фахові музикологи вбачають у мистецтві Кошиця два дари: дар з'єднувати цілий хор в одну цілість і дар феноменально інтерпретувати пісню. Під його орудою хор перетворювався ніби в якийсь музичний інструмент в руках доброго грача. Виконування пісень у Кошиця було незвичайно оріґінальне. Він дириґував «з вільної руки», цебто без палички і без нот. Немає в нього вибивання такту, а з ритмікою, яка в других дириґентів є законом, він поводиться зовсім свавільно. Двом строфам тієї

самої пісні він потрапляв надати зовсім інше забарвлення. Він мав таке мистецтво творити відтінки внутрі пісні, що вони в нього можуть мінятися навіть серед самого співу, а хор їх негайно підхоплює й дуже акуратно відтворює.

Диригував Кошиць цілим тілом, але головно руками й очима. У нього кожний рух пальця має своє окреме значення, а хор прекрасно розуміє всі знаки й слухає їх беззастережно. Критики казали, що в його пальцях містився окремий музичний альфабет, відомий тільки йому та його співакам.

Кошинць завжди брав під увагу авдиторію і часто перед самим виступом ґрунтовно змінював програму концерту. Тому навіть в афішах попереджувано слухачів, шо адміністрація хору залишає за собою право заміняти кожну зазначену в програмі пісню. Ось один з маркантних прикладів такого поводження, що оповів один із учасників хору Кошиця ще з Київських часів. Одного разу хор, ще за панування Москви, мав виступати в Києві в так званому «Дворянському Зібранні», щоб віддячитись господарям залі, серед яких були москвини за користування залею для проб хору. Тому в програмі концерту було приготовано дві російські пісні: «Тянутся по нєбу» Глуховцева і Снєжкі бєлиє, пушістиє» Вельямінова. Раптом, перед виходом хору, з'являється Кошиць і каже: «Там наші курсистки й студенти. Лише шість лисих бачив спереду. Чому ми маємо співати нашій молоді «Снєжкі бєлиє»? Зразу ж хай біблиотекарі змінять сьомий комплект на третий в запас, а для співу роздати перший! «Почекав, поки бібльотекарі замінили ноти і, перехристивши усіх хористів, промовив: «З Богом, Господи блогослови!» Хор почав виходити, а в нотах розданих до співу були: «Могила» Стеценка, «Дума про Нечая» Кошиця і «Гей не дивуйтесь» Лисенка. Так ! Саме це, як повітря, було тоді потрібне нашій молоді!

Який великий український патріот був Кошиць, показує другий приклад, записаний зі слів учасника. Хор вийшов на сцену Київської Державної Опери. Кошиць дав тон. Концерт почали виконанням гімну «Ще не вмерла Україна!» З першим тактом українці почали вставати, але решта публіки байдуже сиділа. Кошиць несподівано обірвав спів. Хор став як укопаний. А Кошиць обернувся до публіки. В повній тиші його голос звучав різко, аж неприємно й твердо. Він голосно сказав: «Для тих, хто не вміє читати: в програмці — «Український гімн» встать!» Театр встав, як один чоловік... Боже, з яким захопленням співав тоді хор наш гімн!

Вшановуючи пм'ять геніяльного диригента, визначного композитора, збирача й дослідника пісенної спадщини, яким був палкий український патріот Олександер Кошиць, можна б навести цілу низку рецензій світової слави поважних европейських музикологів про виступ капелі Кошиця в турне за кордон в 1919-1920 роках. Але обмежимось лише показом тих вражень і захоплень, які робив спів капелі. Ось приклад, що сталося з холодокровними англійцями в церкві Крайст Черч недалеко Вестмінстерського собору, де було відправлено молебень за спасіння України священиком Гатером Бойдом. Він запросив численну публіку до церкви і під час молебня вигасив дуже теплу промову про Україну та її боротьбу за самостійність. Тоді ж капеля Кошиця відспівала найкращі наші духовні пісні, канти та колядки. Присутні англійці так захопились співом, що почали бити в долоні, гаряче оплескували хор, аж поки священик не вийшов на проповідницю та заспокоїв те захоплення, пригадавши, що в Господній святині належить поводитись поважно, захоплення співом українців не виявляти

оплесками, як на концерті, а затримати в своїх серцях.

Член хору д-р Пеленський згадує що американська преса називала хор Кошиця «чудом над чудом», Україну називала «щебетушкою», а співаків «солов'ями», а цілий хор — не інакше, як «оркестрою людських голосів». Один раз Кошиць влаштував концерт для негрів, з програмою, складеною на половину з українських, а на половину з негритянських пісень. Очевидець того концерту Лев Ясінчук оповідав, що на цьому концерті доходило майже до божевільних сцен, бо негри, вдячні нашому хорові й Кошицеві, попали в шал радости та створили несамовиту овацію для хору і Кошиця, вітали й молилися до нього, наче до якого божка, і винесли Кошиця на руках з конценртової залі до авта...

З численних рецензій подамо лише уривок з французького часопису «Де Ґазет» з 31. 7. 1920, бо це — загальний підсумок значення Кошиця в службі для України. В цій рецензії дослівно сказано таке, що може придатне й тепер:

...«Ми ледве знаємо цей нарід... Але є група українців, які зо співами подорожують по світі. Це чудово: один вже тільки цей факт викликав глибоке здивування й пошану. Це подібне до хрестоносного походу. Немає промов, не роздають брошурок і мап, тільки співають. І чого ніколи не зроблять ні брошурки, ні мапи, ні промови, — бо книжок не читають, а промов не слухають, — те можуть зробити й роблять ці пісні»...

А про значення самої особи Олександра Кошиця прекрасно після його смерти сказав проф. Щербаківський таке: «Великий геній, кобзар, композитор і творець - диригент, що мав найглибші українські народні й церковні співочі традиції старої, ще заповітної релігійної України, помер. Боян України, що розніс по всьому світу пісню України, він, як застрілений птах, помер на далекій чужині. Серед темної бурхливої ночі української еміґрації він запалахкотів, як смолоскип, на весь світ, щоб здивувати його й показати нашу славу, нашу правду, «Правду України», що без золота і без каменю, без хитрої мови, а голосна та правдива як Господа слово!»

Джерела:

Д-р Ол. Пеленський — «Українська пісня в світі», Львів 1933.

Микола Очерет — «Не забутьте пом'янути».

О. Б - кий -- «Олександер Кошиць у рецензіях зах. европейської преси» («Новий Шлях»)

Е. Онацкий — Українська мала Енциклопедія.

Успіх нашої боротьби в майбутньому залежатиме від натуги ідеалістичної посвяти на службі національній справі серед теперішнього українського покоління. Свідоцтво такого жертвенного ідеалізму бачимо в діях молодих студентів, робітників та інтеліґентів в Україні, які ціною власного щастя й добробуту, а то й ціною власного життя продовжують боротьбу за свободу української людини й нації.

Від української еміґрації, а зокрема української молоді слід сподіватися жертвенного й відданого ідеалізму в акції допомоги цій боротьбі всіми політичними, моральними й матеріяльними засобами Збудити цей ідеалізм і змобілізувати його до скоординованої й пляннової дії — це, як і сорок років тому, завдання Українського Націоналістичного Руху.

Ю. Пундик

Віра Ворскло

НАВКОЛО СВІТУ

(Яр Славутич, **Мудрощі мандрів**» 1972. 89 стор.)

У восьмій збірці поезій Яра Славутича, де вміщено 84 вірші, переважає екзотична тематика. Автор намагається створити свій езотеричний стиль, уживаючи чужомовні слова чи слова з подвійним значенням або вводячи в обіг свої власні новотвори. Цю книжку не вистачає прочитати — її треба просто студіювати, щоб мати з неї користь, бо це переважно поезія для поетів, для ерудитів, що з руди незнайомих чи новостворених слів уміють видобувати золото їхнього значення.

У **Мудрощах мандрів** є багато бездоганних віршів, але є недосконалі чи, взагалі кажучи, такі, що їх, може, не треба було вміщувати у збірці.

Поезії розташовано в основному за маршутом подорожі, а не за принципом важливости чи мистецької вартости. В наслідок цього на перші сторінки попали слабші твори, а найкращі розсипано десь усередині. На мій погляд, збірку варто було розпочати ось цим динамічним, із цікавим підтекстом, віршем:

Ловивши місяць під водою,
Втонув підхмелений Лі Бо.
Так я шугаю за тобою,
Моя незловлена плавбо!

Простерши в сонці шати змоклі,
Надхненно ставши на кордон.
Ловлю в потужному біноклі
Драґонську далеч і Кантон.

О як навколо буро й голо!
Грозить безкрай, жахає даль,
Та я, херсонський Марко Поло,
Вдихаю Азії буваль.

І почуваю, що з Китаю,
З верха крутого, як Емей,
Лі Бо словами привітаю
Глухих до подиву людей.

(Стор. 36).

Цей твір має всі атрибути першокласної поезії: силу, правду, красу, щирість і суґестію. Тут поет від щирого серця говорить про свої враження від мандрів. Ми дізнаємося, що мандрівка повна небезпеки й ризика, що вона манить так, як обрій, до якого не можна дійти. Чужі краї не так уже й приваблива виглядають, як ми змальовуємо їх у мріях. «О як навколо буро й голо!» І ми бачимо спалений сонцем безкрай. І нам стає легко на душі, що ми не там, а тут. Далі довідуємося, що автор дивиться не лише очима, а й серцем, хоче вникнути в суть речей, відкрити досі нам незнане — вдихає Азії буваль!

Поет свідомий того, що своїми творами він буде звертатися до «глухих до подиву людей». Чи можна придумати кращий заспів до пісень мандрівника? Гадаю, що ні. Дуже вдало зроблено і пластичний малюнок «Таґатан» — опис філіпінського поселення:

Стоять бики в мулистому багні,
Пригнувши роги до шорсткої шиї.
І бурий дим, зоставивши вогні,
Пливе до гір — на зарви й чорториї.

Такий незвичний, незнайомий світ!
Пройди повз пальми з пагорбів оспалих, —
Очам появляться, як дальній міт,
Імлаві хижі на високих палях.

Я йду вперед, я берегом бреду.
Не треба тла модерної Манили!
Первісні будні вічности ходу
На цій землі назавжди зупинили.

(Стор. 38)

Прекрасний сонет «Сібеліус», про фінського композитора, де є такі незабутні рядки:

Твій день, Суомі! Непохитно вір!
Полотна прапора, в боях роздерті,
Гартують душі, неподатні смерті,
Чужим богам і злу наперекір.
(Стор. 15)

Чарує своєю простотою і непідробленою щирістю вірш про подорож по Англії, до Оксфорду:

Лилась дорога під колеса,
Прорвавши поли ячменів...
І раптом темінь піднебеса
Відкрила диво з дивних снів:

Як гоже сяйво меду з борті,
Як мислі зрив, хмільний украй,
Піднявсь, народжений в Оксфорді,
Крилатих веж гінкий розмай.
(Стор. 10)

Вірш «Останній день Ріпина» назавжди вріжеться в пам'ять — навіть після першого прочитання — як один із найкращих у цій збірці. Тут подано не опис, а суґестію славного мистця з України, що живе разом із персонажами, які він створив. Цей твір має найсильніше закінчення з усіх віршів:

А з ясної канви стоголосо дзвеніли цимбали
І крутився байрак,
Де з батьками й дідами сини танцювали
Запорозький гопак (Стор. 16)

Закінчення можна б іще посилити, заступивши вислів «з ясної канви» словами «з німої канви», бо здається, вся суть тут полягає якраз у тому, що з німого полотна дзвенить жива музика. Слово «ясний» не є сподіваним контрастом до слова «дзвінкий» чи «дзвеніти», а «німий» якраз і є тим, що викрешує подив і захоплення. Адже славетний Ріпин силою свого маґічнного пензля заставив німу картину стоголосо звучати. Кінцівка стерджує не лише велику майстерність маляра, його безсмертя, а й коловорот і нерозривність поколінь, які творять одне ціле — ніяка праця й ніяке життя не пропаде безслідно.

Першокласними є перші дві строфи вірша «Індія», в якому наш поет виступає в ролі прибулого споглядача, а не трубадура тієї країни:

Навантажена мудрістю, сяйвом залита,
Устаєш над світами, на схресті шляхів,
Променіючи межнем дозрілого літа,
Материзно Бга Рата, колиско богів!

Від потужного Інду до хвиль Брамапутри,
Від жаркого Цейлону по зимний Непаль
На ковадлі кує, незбагненність мудрий,
Невгасимої мислі браманський коваль. (Стор.41)

Повільний, урочистий тон цього твору, його поважність, ніби священно - дійство, передають дух Індії,, «колиски богів», де «на ковадлі кує... невгасимої мислі браманський коваль», відомий в індійському фолкльорі району Патни (свідчення автора в приватній розмові). Але в наступних строфах поет порушує цей тон священодійства, повільности й поваги, переходячи з ролі споглядача у роль виразника духовости Індії й нагромаджує багато блискучих образів, езотеричних і незрозумілих простому, невтаємниченому читачеві. Вірш кінчається риторичною фразою «Материзно Бга Рата! Стокрило вперед!»

Найщирішим твором у збірці є вірш «Матері», в якому автор перестає бути філософом - індологом чи мандрівником - поетом, а стає простою людиною, сином залишеної в Україні матері. Чиє серце не стрепенеться після прочитання цих рядків:

Я ридма ридав, невідвідана мамо,

На березі Чорного моря вночі.

(Стор. 71)

Тут навіть звичайний і буденний вислів «Чорне Море» набирає символічного значення — ностальгії, туги за рідним домом. Але чи не краще було б, якби вислів «велика доля» у цьому вірші заступити життєвішим, сантиментальнішим «добра доля» або «прихильна доля», від якого віє материнською любов'ю і рідною землею?

Реальна дійсність переплітається з казкою у вірші «На Різдво». Тут вилито на папір із серця поета, змученого мандрами, те, що породжує найкращі спомини. Автор із великою любов'ю згадує Різдво вдома, де все було, як у казці, коли навіть була

... понад хатою в лету жар - птиця,
Що ловить зорі й знає майбуття.

(Стор. 78).

Очевидно, тут згадка про те, що описано в одному з перших Яра Славутича «Жар - птиці» (1938), про яку йому в дитинстві співала мати. Тепер поет звертається до неї, рідної матері, як до святої:

І ти стоїш на покутті, як мрія,
Як Божа мати серед образів.

Кращий образ багатостраждальної української матері годі собі уявити. Але абстрактний образ «Міцні морози розкривають зів» варто було б замінити реальним, конкрстним, хочби й так: «А дуб корону срібносиню звів». Мені здається, що Славутичів образ тяжко уявити, отже, він не посилює, а послаблює цілість візійної картини всього твору.

У збірці **Мудрощі мандрів** є багато цікавих віршів та окремих строф. Узяти хочби «Слово», у вінок Шевченкові, де Славутич на ввесь голос говорить про слово кобзаря:

Воно збуяло і росте, як мста!
Воно німим розковує уста...

(Стор. 7)

Це один із найсильніших творів у книжці. Та в цьому вірші, як і в багатьох, автор уживає слова, керуючись їхньою оригінальністю і звучанням, на мій погляд, не звертаючи особливої уваги на їхню символіку. Напр., ворог толтав «палкі троянди українських ран». Смію сказати, що цей поетичний образ невірний, бо троянда є символом кохання, радости, життя, а рана — символ смерти. Троянди ран можуть бути лише в серці кохання, а не в прямому сенсі, як от у вірші «Слово».

Іноді над віршами Яра Славутича треба довго сидіти й відгадувати, що, він хотів сказати своєю філософією. Тоді ми зрозуміємо, що «рамаянно дзвени» значить: дзвени так гарно, як у «Рамаяні», давньоіндійській поемі, а «мадурайно цвіти» — так розвивайся, як славетна архітектура в Мадураї. Це з вірша про Індію. Та буває, що, замість вилонити з баченого суть гіндуїзму чи буддизму і його осмислити, поет звертає увагу на другорядні речі. В таких випадках його вже не цікавить дух країни, по якій він подорожує:

Та більш чарує знадою в музеї
Округлогруда, звинниста Якші.

(Стор. 44)

Можливо поет свідомо написав ці рядки для того, щоб йому не закинули «зради» супроти християнства, — мовляв, став уже він якимсь буддистом. Хоч зацитовані рядки можуть бути доказом, що автор є добрим християнином, що він німий і глухий до визнання інших релігій, вони нав ряд чи є добрими для того, хто хоче пізнати суть речей і душу народу. А може та богиня Якші якраз і є індійською Мадонною? Примітка наприкінці книжки допомогла б.

Ще про символіку слів, у яку поет мусів би більше вникати. Візьмімо першу строфу із гарного ліричного вірша «Долини в лондонські тумани»:

Долини в лондонські тумани
Дбайливо кутали дуби,
І сонце, сторож невблаганний,
Спливало, спрагнене плавби.

(Стор. 10)

Слово «сторож» стоїть у центрі рядка — добре наголошене слово. Воно звертає на себе найбільшу увагу читача. Характеристикою сторожа є вірність, пильність, стояння на одному місці. Сторож чи вартовий став символом речей, які вірно стоять на чатах.Напр., гарний образ: «Дуби стояли, як вартові». Сонце ж заходить за хмари, сонце зрадливе, сонце не стоїть на одному місці. Тому порівняння «сторож» до нього не підходить. А може поет хотів, на свій погляд, підкреслити, що сонце мандрувало з ним, було на сторожі його подорожі? В такому разі, це було б щось нове в усталеній символіці.

Тепер розгляньмо, у зв'язку з символікою, вірш «Храм Лунґ Шана», що в Тайпеї на Тайвані, де також побував наш мандрівник. Вірш починається так:

На храмі Дракона блаженствує
півень
в обладу забравши покрівлі огром,
і гребінь червоний, що хмарам
урівень,
палає застигло над чорним пером.
(Стор. 34)

У першому рядку приковує увагу «блаженнствує», але півня поставлено над храмом Дракона не для блаженства. Логічніше припускати, що цей священний півень «священствує», а не «блаженствує», що є ознакою насолоди в житті. Тут же образ «потоками Сонця», — це сумирний образ, вислів «переможний Прихід» — войовничий. На мою думку, більше пасувало б сказати «списами сонця пронизує Схід» замість «потоками Сонця пронизує схід». Другий рядок у строфі — «голосить Буття переможний Прихід» — є найсильнішим і він би мусів закінчувати цей вірш, що має дуже добру тему, яка справді надається для розроблення.

Дуже цікавим і цінним є вірш «Персеполь» про місто — руїну в Ірані.

На цю саму тему, що «нічого вічного в світах немає», написав Шеллі «Озімандію», а Леся Українка — «Напис на руїні». Здавалося що вже нема чого більше сказати. І от появляється «Персеполь» Яра Славутича зі старою темою, але з новим вогнем. Перші дві строфи чарують стрункістю простоти; це першокласно виконані строфи. Але далі ясність стає неясною:

Та, як вістила провістю Касандра,
Прийшли в палац гопліти
Олександра:
Спалахнув Персеполь Вааловим
вогнем —
І чахне даль, як пахіт олеандра.

Як можна уявити образ «чахне даль»? І як можна картину пожежі, що зруйнувала все дотла, доповнити образом «пахіт олеандра»? Цей пахіт більше пасує до якогось романтичного малюнка, а не до диму пожежі. Якщо Персеполь згорів і зосталися самі румовища й гола далечінь, спалена сонцем, то краще було б сказати «Згорів, як кущ тендітний олеандра«. Нарешті ось і закінчення вірша:

О світлих брил уламки пожадані!
Лежать навкруг румовища
останні!
Лише на стелах вої йдуть і
йдуть —
Безсмертні вгору йдуть по
ападані!

Для кого ті уламки пожадані? Чи не краще було б їх назвати «нездоланні», бо це ж вони пережили плюндрування й лежать — як свідки краси і слави, останні рештки колишньої величі. Кінцівка вірша знаменита і перекликається з закінченням «Останнього дня Ріпина», про які уже сказано вище. Треба було б також пояснити перське слово «ападан» (сходи, чи що воно таке?).

Не зважаючи на все це, на мою критику окремих строф чи рядків, я вважаю, що проф. Яр Славутич є дуже добрим поетом і, найголовніше, надзвичайно працьовитим автором. Перед

подорожжю навколо світу він, мабуть уважно простудіював ті країни, де заплянував побути, ґрунтовно познайомився з їхньою духовістю, культурою. Прибувши до Індії, Тайленду чи Персії, він почуває себе, як удома. Видко, що його цікавить, у першу чергу, храми, музеї, література Азії — так як неоклясиків цікавили Рим і Греція.

Збірку поганого поета критикувати неможливо, бо аналіза повинна виявити не лише неґативні а й позитивні риси творів. **«Мудрощі мандрів»** для доброго дослідника літератури — це справжній скарб, бо в цій книжці безліч матеріялу, придатного для роздумів, алюзій, суґестій, побажань чи властивої критики. Ця збірка, хоч і важка на перший погляд, повчальна й цінна для всіх тих, хто справді цікавиться поезією. Над нею варто солідно попрацювати не одному, а декільком нашим українським критикам, літературознавцям, філософам, щоб окреслити її нові думки в поетичному світі. Але, може, д-рові Славутичеві його вгличезний запас знань шкодить у поезії? Чужомовні слова треба вживати у віршах лише тоді, коли вони є конечністю. З розгляненних творів виходить, що з поезій Славутича найкращі ті, де або зовсім немає чужомовних слів, або їх дуже мало. Ті вірші, де він уживає новотвори для нових понять або чужомовні слова, з огляду на тематику, здаються мені слабшими.

Кілька слів про риму, що в Яра Славутича, як правило, точна. Точні рими дуже добрі тоді, коли вони зливаються зі змістом і його підсилюють. Яскравість змісту збільшує красу точної рими, яка викликає подив і захоплення, що й буває в рецензованій збірці. Якщо ж точна рима є самоціллю, тоді вона порушує стрункість логіки змісту. Треба добирати рими. Коли не можна викресати символіки чи алюзії, то в найгіршому випадку треба створити малюнок, пластичний образ, що також притаманне Славутичеві. Візьмімо вірш Ліни Костенко для ілюстрації від сутности рим:

Біле - біле - біле поле.
Чорний гомін. Воронння.
Посідало та й замріялось.
Про убитого коня.
Скаче кінь, копитом цокає,
Тонко вухами пряде...
Ще ви, чорні, передохнете,
Поки кінь цей упаде!

(Північне сяйво, V, 169)

Поетка ніби римує «поле - замріялось», «цокає - передохнете». Та це зовсім не рими: Але вірш чудовий, бо в ньому — глибока думка, першоклясна символіка. Це наочний доказ того, що звільнення від рими звільнює лет думки. Це відкриває необмежені можливості. Власне, звільнення від форми і є основою модерного мистецтва, зокрема — поезії. Відчувати зміст, красу й допасованість слова не лише до сусідніх слів, а й до всього образу у вірші! Досконалим є лише Бог, і тому годі шукати під сонцем досконалих віршів. Якщо вірші можна критикувати, поліпшувати їх, шліфувати, то це дуже добрі вірші.

На закінчення цієї рецензії процитую першу строфу з «Персеполя»:

Нічого вічного в світах немає!
Земне зникає в небуття безкрає.
Але в нащадках подвиги живуть
І слава предків час перемагає.

(Стор. 53)

Золоті слова — і музично сказані! Раз нічого вічного немає, то й досконалого на світі нічого немає — і годі від когось вимагати чудес. Але до них треба завжди прагнути! У цьому сенс існування всякого мистецтва. Бажаємо Ярові Славутичеві перемогти час іще не однією збіркою надхненних поезій.

Михайло Панасюк

ЛЮДИНА В НОВІЙ ЕРІ

Комтет 2000 року під керівництвом відомого соціолога Даніела Белла; подібний комітет в Англії, який займається студіями тільки до року 1998; Асоціяція Зовнішніх Справ, що займається майбутністю аж до 2018 року; Пітер Ф. Дракер в своїй книжці «Лендмаркс оф туморов»; Віктор С. Феркіс в праці «Ди батл фор ди туморов»; в Европі політичний теоретик Бертранд де Джувініл та ряд інших авторів і організацій — всі вони проєктують розвиток людства в найближчих декадах. Тематика не тільки цікава, але й важлива для кожного, бож всі ми відчуваємо, що індустрійна ера кінчається, і людство неодмінно входить в нову, ще не зформульовану, еру свого буття.

Демографи обчислюють, що в час впровадження аґрикультури в IV - му сторіччі перед Христом населення світу становило всього 5 мільйонів. В час народження Христа вже було 200 мільйонів людей на світі, в 1650 році — 500 мільйонів, в 1800 році — 900 мільйонів. На початку 20 - го стліття населення світу досягло 1, 5 більйонів, а в останніх 70 роках воно майже подвоїлось і досягло 3, 5 більйонів. Як бачимо, найбільший зріст населення світу був після впровадження аґрикультури. Пізніше ріст цей був досить рівномірний, і щойно в час Промислової Революції він гостро піднісся і так проґресує й до нинішніх днів, так, що в наступних трьох декадах, як передбачають, населення світу зросте до 15 більйонів.

Цю проблему можна бачити і в площині густоти людських скупчень, в площині урбанізації. В 1800 році всього 50 міст в цілому світі мали більше ніж 100 тисяч населення. Сьогодні таких міст є понад 1400, і є понад 140 метрополій з населенням 1 мільйон чи більше. Тобто, в містах скупчується 11% всього населення світу.

Такий зріст населенн світу і його згущення був і є вислідом технологіч ного проґресу і його наслідків. Нові джерела добробуту дають змогу проживити більшу кількість людей; нові медичні досягнення продовжують життя людинни. В той же самий час, розвиток економічний, політичний, науковий робив конечністю великі скупчення людей. Все це радикально міняє людське довкілля й ставить виклик як технолології, так і людській мудрості.

Щоб таку й так згущену кількість людей тільки прогодувати, мусить, безперечно, прийти нова цивілізація, базована на раціональній калькуляції, соціяльній дисципліні тощо. Міґрація, як виявилося, не розв'язує проблеми. Хоч сьогодні вже говорять про людські колонії на інших плянетах, проте замешкання чи кольонізація їх, якщо й буде можлива, ще довгий час буде надто дорогою.

Висадка людини на Місяць, механічний контакт чи електронна обсервація інших плянет — це вже дійсність, яка вперше в історії людства так значно, майже фантастично поширила наше довкілля, можливості й горизонти. Сьогодні говориться про іншу силу, замість моторів ракет, до поборення ґравітації. Це дало б можливість вийти поза соняшну систему. Сьогодні дискутується про майбутніх мандрівників всесвіту з штучними органами: чи переводити їх в стан коми й у відповідний час будити? Справа, отже, про подоржі в час кількох ґенерацій — або про ґенерації всесвіту.

Довкілля наше й наші горизонти, розширюються й тут, на землі. «Ди ґлобал Сі»Н. Б. Стюарта; «Ди Ріпаблік оф ди Діп Сі» Елізабет Борґез

та інші, — розказують про заселення вод океанів, тобто, 70% земної поверхні, і загосподарення їх дна протягом двох найблищих ґенерацій.

Наші можливості, може ще більш фундаментальні, тут, на землі, можна бачити в медицині й біології Ще в квітні 1967 р., на сторіці 68 «Ньюзвік - у» читаємо: Ми не можемо здуплікувати Божої творчости, але ми можемо прийти близько до цього». Як близько є близько? Як близько може прийти людина до творів Всевишнього. Вона мусить бути здібна творити життя з неживих субстанцій. Не враховуючи спроб Річарда Лендерса збудувати машину, яка буде мати своїх власних дітей, останні досліди з вірусами привели людину досить близько до цього. Вона, тобто людина мусить мати здібність відкласти, смерть в нескінченість. Заморожування людських тіл з надією їх оживити, після вилікування певної хвороби; Теперішні і майбутні перещеплювання людських органів: найновіші генетичні досліди з можливостями виплекати людину з бажаними прикметами; штучні людські органи, як от легені, серце, нирки; відсвіжування пам'ти й здібности розв'язувати проблеми мозком старших людей — все це приводить людину дудуже близько до праці Творця. Якщо б розв'язати пересадження мозку — тоді справді смерть решти людського тіла мала б мале значення.

Додавши до цього розщеплення атомів і дальше розбиття частин матереї, компутери, електронні вдосконалення тощо, здавалося б, що людина дійсно дуже близька до творів Всевишнього. Однак, з певністю можна ствердити, що людські намагання творити світ і життя наново ніколи не здійсняться. Людина не може дальше, як мислилося дотепер, поборювати й здобувати природу. Навпаки! Вона мусить співжити й співтворити разом з іншими частинами всесвіту.

***

Згідно з свідченнями археологів, приблизно 5 тисяч літ перед Христом людство мало всі технологічні передумови для нової цивілізації. Як знаємо, ця нова цивілізація прийшла щойно майже тисячу років пізніше в долинах Ефрату й Тіґру, Янґце, Нілу й Індусу. Чому? Справа в тім, що все людство з своїми економічними і політичними структурами, зі своїми культурами залежить від технологічного фундаменту. З другого боку, знаємо, що ідеї мають свої консеквенції, і їх ріжнородність може принести зміни в техології.

Ми знаємо, наприклад, долю першого парового мотора Героя з Александрії. Геленська цивілізація залишила його забавкою. Натомість, інакше бачили технологію римляни.

Римські дороги, віядукти, мости, центральне огрівання, водопроводи, - все це було дуже широко поширене в римській імперії. Знову ж таки, ці римські технологічні досягнення, були запроваджені в містах Европи щойно у 18 сторіччі. Цим хочемо сказати, що технологія сама не може створити обставини свого повного розвитку. До цього потрібні рівнож відповідні соціяльні й політичні форми.

Про славну династію Бурбонів сказано: «Бурбони нічого не забувають, але й нічого не вчаться». В нас є побоювання, що сьогоднішнє людство, зі своїми економічними бльоками, політичними структурами й ріжноступневою культурою, також нічого не забуває й нічого не вчиться. Вже довший час читаємо про так званий «сухий пояс» на землі, де люди масово вимирають з голоду. Чи справді бо зроблено все, щоб цьому запобігти й допомогти? Штучні дощі шукають розв'язки в судах, а в розвинених краях розглядаються за пишнішим стейком і мало уваги відділяється для людей з цього поясу. Атомові й водневі бомби й далі розмножуються та на вершках далекосяжних ракет закопуються в сайлоси. Страх і невільни-

цтво й далі панують в певних частинах світу.

Хоч і здається нам, що все, мовляв, є під належним контролем, проте рівночасно з тим знаємо, хоч би з вищесказаного, що технологічний розвиток крокує повною ходою. Тому то і кожний з нас глибоко відчуває загрозу знищення індентичности людського роду й перетворення землі в незаселену планету. Ми гостро відчуваємо, що людина попередньої, індустрійної ери, не буде здатна цьому запобігти. В багатьох випадках людина ця душиться в димах моторів, розчавлюється колесом, голос її глушиться ревом ракет.

Отже виходом, хоч не єдиним, для людського роду є вирощення нової людини. Людини науки й технології, яка буде домінувати над ними, а не навпаки. Модерний філософ Джан Дюі має рацію, коли каже: Культура, яка дозволяє науці знищити свої вартості без дозволу цій науці створити нову культуру, є культурою яка, знищить себе».

Перш за все, як уже сказано вище, людина не може мислити себе окремо від природи, окремо від світу. Теодозій Добжанський в своїй праці «Ди Баялоджі оф Анлімітед Консерн» (ст. 12 - 34) твердить, що якась форма розуму існує навіть в неживих речах. Людина, отже, не тільки є часткою всесвіту, але й найвищою часткою природи. Її розум є найбільш скомплікованою річчю у всесвіті, найбільш скомлікованим компутером.

По - друге, людина мусить усвідомити все у всесвіті взаємно пов'язане. Погляд механічности всесвіту мусить дати дорогу ідеї всесвітнього процесу. Нічого немає ізольованого у всесвтній системі, яка творить сама себе. Жодна частина всесвіту не має значення поза системою й процесом всесвіту. Роджел Ревел, відомий американський біолог, цілком слушно писав, що людина не повинна здобувати й покорювати природний світ, а жити в гармонії з ним.

Людина не тільки не є супермавпою, але вжа навіть не є мавпою. Отже, перед тим, як піддатися машині й усяким генетичним творам, ми мусимо вивчити, що людина — визволена від голоду, страху і іґноратности — може зробити. Ми досліджуємо всесвітні простори й дно океанів, а може найменше досліджуємо себе. Принципове завдання людини не є творення нових фізичних змін самої себе, а вивчення себе й відкриття своїм містерійним компутером — мозком належні віхи свого розвитку й буття.

Зачнім від малих речей. Ми дуже часто повторюємо клич основника ІБМ (Інтернешенел Бізнес Машін) Вотсона — «Думай!«, навіть не задумуючись, який процес проходить чи повинен проходити в нас під час мислення. Ми часто говоримо про співпрацю, не вглиблюючися в її елементарні засади, а тому то в нас часто з'являються конфлікти. Ми, здавалось би, говоримо зрозумілими мовами — і рівночасно з тим нарікаємо на брак комунікації Ми заживаємо піґулки для заспокоєння нервів, не навчивши себе й досі, як взагалі не нервуватися. Ми критикуємо себе, дуже часто образливо, не навчившися як виправляти помилки без критики та ще й такої. Ми часто говоримо про довір'я, не знаючи навіть техніки й принципів цього складового процесу. Ми кажемо, що прощаємо, не знаючи навіть, як це робити. Ми приходимо з праці змучені, нарікаємо на темп і поспіх, не навчивши себе і досі, як можна працювати без змучення. І так можна вичисляти майже без кінця.

Домініканець М. Екгард писав: «Немає затримки в цім житті. й ніколи її не було для кожної лидини, незалежно від того як далеко вона зайшла по своїй дорозі».

В обличчі нової ери де, як сказано, людство мусить виростити нову людину науки й технології, слова ці мають тепер своє окреме значення. Це так для нас, як і тих, що сьогодні в школах і які будуть майстрами нової ери 2000 року. Отже, час на ревізії поглядів та ідей є вже сьогодні.

Зиновій Книш

В ОБОРОНІ ЧЕСТИ ПОКІЙНИХ.

Часопис «Українське життя» з Чікого помістив у числі з 31 березня ц. р. статтю п. н. «Актуальна справа з - перед 50 - років», що нею знеславлює пам'ть Ольги Басараб і полк. Адрія Мельника, саме в часі коли українська суспільність відзначувала 50 - ти річчя мученицької смерти — Ольги Басараб в польських поліційних казаматах та 10 - річчя з дня смерти полк. Андрія Мельника. Не підписаний автор статті представляє Ольгу Басараб і полк. Андрія Мельника не як українських патріотів, що боролися за національно - державне визволення свого народу й понесли в цій боротьбі жертву свого життя та здоров'я, але як «шпигунів на користь однієї з сусідніх з Польщею держав». Закидає українській суспільності, що вона неслушно славославила обидві ці постаті і що пора вже скинути полуду з очей та «розкрити правду». Цю «правду», супроти мовчанки родини обох знеславлених, відкриють нам — того сподівається автор — архіви польської поліції, що десь ще мусять зберігатися. А її суть полягає в тому, що Ольгу Басараб арештовано, й ведено проти неї слідство, як підозрілу, полковника ж Мельника засуджено за чинну «розвідку в користь однієї з сусідніх держав», на основі його власного признання супроти незбитого доказу документу, нібито писаного його рукою й знайденого під час ревізії в Ольги Басараб. Судові знавці визнали, що цей документ без сумніву походить з -під руки полк. Андрія Мельника, а втім, не треба було й знавців до того, бо дрібне характеристичне письмо полк. Андрія Мельника буть - хто без ніяких зусиль чи спеціяльного фахового знання не міг би заперечити.

Ці неправдиві своїм змістом та образливі формою твердження висуває автор в переконанні й надії, що вже минуло пів сторіччя з того часу; не живуть ні **Ольга Басараб**, ні полк. Андрій Мельник, нема в живих ні одного з акторів тієї драми, що розігралася в половині 20 - -тих років, бо повмирали оборонці, свідки й підсудні з того процесу — не буде кому заступитися за добре ім'я й чисту пам'ять Ольги Басараб та полк. Андрія Мельника.

Як історик українського підпілля часу між першою та другою світовими війнами, вважаю моїм обов'язком навести тут історичні факти, що давно вже висвітлили всю справу для українського народу, але за 50 років могли призабутися, на що розраховує редактор «Українського Життя», а може й ще дехто з ним.

Полковник Андрій Мельник був Заступником Начального Коменданта Української Військової Організації, полк. Евгена Коновальця, від моменту її оформлення на конференції в Оліві на початку 1923 року аж до хвилини трагічної події в Ротердамі 1938 року, а від осени 1922 до свого

арешту 10 квітня 1924 року — Крайовим Комендантом УВО у Львові.

Українська Військова Організація стояла на ґрунті революційно - визвольної боротьби за віднову незалежної, соборної української держави і в своєму діянні була суверенна, незалежна від будь - яких сторонніх чинників. Всі намагання перетягнути її на совєтську орієнтацію в добі, коли широко розливалася в українському житті хвиля т. зв. зміновіхівства і радянофільства, не довели до нічого.

Від свого постання в початках 1920 року, аж до арешту полк. Андрія Мельника в квітні 1924 року, УВО була організація чисто підпільно-військового типу і побудована на таких самих організаційних зразках, як кожна інша реґулярна армія, зокрема, колишня українська, діяльність якої у змінених умовах та пристусованими до того методами боротьби Українська Військова Організація продовжувала. Відповідно до того, в її Начальній Команді, що була свого рода генеральним штабом цієї підпільної армії, були відділи, чи «реферати», як це прийнято було тоді називати: організаційний або кадровий, воєнно - бойовий, політичний і розвідочний. На чолі кожного з тих стояв начальник, або «референт», член Начальної Команди, що керував його діяльністю й відповідав за неї перед Начальним Комендантом. На чолі розвідочного реферату, що відповідав точно т. зв. у тому часі «другим відділам генерального штабу» в кожній армії, стояв увесь час, так за полк. Євгена Коновальця, як і пізніше за полк. Андрія Мельника, сотник Осип Думін, добрий організатор, знаменитий фахівець і зручний конспіратор.

Вся діяльність Української Військової Організації, а в тому числі й діяльність її розвідочного реферату в тому часі велася виключно для власних потреб організації. Були це часи, коли Польща була ще слаба і політично, і мілітарно, довгий час не мала правної суверенности над загарбаними українськими землями, володіла ними тільки на підставі тимчасового мандату Ліґи Націй, і щойно в половині березня 1924 року міжнародньо - правним актом закріплено за нею цей стан під умовою, що ці землі дістануть окремий територіяльно-автономний статус. Як відомо, Польща цієї умови ніколи не дотримала.

В таких умовинах Українська Військова Організація підготовлялася до можливості виступити в відповідному моменті збройним чином, підняти нарід на повстання проти Польщі. Її Начальна Команда, цебто, генеральний штаб, мусів не тільки організувати власні сили українського народу, але й пізнати противника, його військові й політичні сили, економічні ресурси, увесь його воєнний потенціял, який він міг би кинути в боротьбу, так само, як кожен інший генеральний штаб кожної іншої армії в світі. Занедбання того було б безглуздям і дискваліфікацією Начальної Команди УВО.

Щойно після весни1924 року, цебто, після арешту полк. Андрія Мельника, почалася повільна перебудова Української Військової Орґагізації з чисто військової на військово - політичну, при чому політичні моменти щораз більше переважали, і це довело до створення чисто політичної Організації Українських Націоналістів. Разом з тим відпадала потреба деяких давніших родів діяльности УВО, зокрема розвідочної. Вона повільно ниділа й зовсім зникла під кінець 1926 року, коли Крайовим Комендантом УВО став сотник Головінський.

Нема сумніву, що органи польської політичної безпеки підозрівали, що полк. Андрій Мельник зіграє визначну ролю в УВО, може навіть і були певні, що він є Крайовим Комендантом. Не мали на те не тільки ніякого доказу, але й ніякої правно - вистачальної

підстави його арештувати й поставити під суд. Полк. Мельник був надзвичайно обережний, завів суворий конспіраційний режим у Начальній Команді, цілком перемінив колишні напівявні методи її праці з років полк. Євгена Коновальця у Львові: ніколи не відбував засідань Начальної Команди, ані теж ніяких ширших військових чи політичних нарад, з усіми стрічався тільки одинцем, без свідків, у чотири ока. Хоч жив леґально, але часто міняв мешкання, щоб навіть ніхто з його співробітників — за вийнятком зв'язкового адьютанта — не знав, де він живе. Носився з думкою виїхати зо Львова і з - поза нього кермувати організацією, щоб не бути постійно на очах столичної галицької польської поліції.

Так минув повний рік, і польська влада не могла знайти нагоди посадити полк. Мельника в тюрму. З допомогою прийшов їй випадок.

Ранньою зимою 1924 року по всій польській території розлилися великі арештування в звязку з розвідочними аферами. Арештували без розбору українців, поляків, жидів, німців і білорусинів — українців між ними ще найменше. Вистане переглянути тогочасні польські газети, переповнені панічними вигуками про те, що Польща звідусіль підмінована шпигунством. Це перейшло просто в політичну гістерію, а коли заспокоїлася паніка і з великої хмари впав малий дощ, у в'язницях лишилася непропорційно мала кількість арештованих- серед того великого галасу. А між ними знову ж — найменше українців. Зв'язок їхньої діяльности з УВО доказати було трудно, зв'язку між ними самими — за вийнятком перемиської групи — ще трудніше, і **ніякіської нитки між ними й особою полк. Андрія Мельника!**

Проте, польська політична поліція завзялася за всяку ціну позбутися полк. Мельника й не дати йому вільно діяти. Не було ніякої іншої можливости- хіба дочепити його якось до того плянованого процесу- **єдиного в тому році.** Притоку до того дало знайомство полк. Андрія Мельника ще з часів Армії УНР з сотником Василем Коваленком, який жив постійно в Варшаві, але частенько приїздив до Львова і майже завжди відвідував полк. Мельника як давнього товариша по зброї з часів протибольшевицької війни. Часами навіть позичав у нього гроші. Ходили чутки, непровірені тоді- що Коваленко співпрацював з польською контррозвідкою, що мали його законтрактувати до активної служби, як деяких інших колишніх старшин Армії УНР, але йому не довіряли, рішили його позбутися й «пришили» його до запляновaного львівського процесу. І через особу сотн. Коваленка бачила поліція єдину можливість накласти свою руку на полк. Мельника. Мабуть ішли якісь вагання, бо полк. Мельника арештовано **останнім** у групі пізніших підсудних процесу т. зв. басарабівців. Таку свою назву дістав процес від імени сл. п. Ольги Басараб, що до процесу не дожила, — її закатовано в поліцийних арештах при вул. Яховича у Львові.

Але в історії він дістав іншу, властиву назву «німого процесу». Бо відбувався він серед дивних, тоді в цивілізованому світі зовсім незнаних, хоч тепер у Совєтському Союзі загально принятих умовинах: процес проголошено тайним, не допущено на нього ані судових звітодавців преси, ані публіки. Щобільше, навіть підсудних не було в судовій залі, вони демонстративно її залишили на знак протесту проти знасилування прав української мови й відібрання їм можливости оборони в рідній і зрозумілій їм українській мові. Увесь процес, від початку до кінця, від предложення акту звинувачення до останньої своєї фази виготовлення присуду, проходив під повною безконтрольністю

-публічної опінії і в цілковитому самовіллі польської прокурорської та судової влади, без можливости підсудним боронитися та оспорювати чи спростовувати зібрані проти них «докази».

Єдиним таким «доказом» проти полк. Андрія Мельника мала бути записка розвідчого змісту, ніби писана його рукою й знайдена в покійної Ольги Басараб. Єхидність автора статті в «Українському Житті» саме тут гостро виступає; він з задоволенням повторює брехливість польських органів безпеки, солідаризується з ними та приймає їх за свої : начебто очевидність власноручного письма полк. Андрія Меллльника була така безсумнівна, що знавці не потребували висилюватися, щоб це ствердити. Та й знавців ніби не потрібно б, бо кожен міг це бачити, і що полк. Мельник начебто признався до вини — чого ніколи не було; він ані в поліції, ані в судовому слідстві нідочого не признався, всі закиди відкидав та їх заперечував, а на процесі цілком не мав змоги виступати.

Розглядаючи ці очевидно підроблені й зфальшовані «докази», мусимо звернути увагу на три речі:

1. Записка була написана німецькою мовою. Ніколи й ніде за ввесь час в історії Української Військової Організації та пізніше ОУН ніякі записки, листування, накази, протоколи і т. п. не велися ніякою іншою мовою, крім української, за винятком протестаційних телеграм, петицій, меморандумів і звернень до міжнародніх установ, що писалися мовами французькою, англійською чи німецькою або й іншою, залежно від потреби.

2. Судові знавці «не мали жодних труднощів» ствердити автентичність письма полк. Андрія Мельника.

Покликатися на польських графологів чи взагалі судових експертів можна розраховуючи на повне незнання теперішнім поколінням умовин життя в Польщі й узагалі польського судочинства — «правосуддя». Судові експерти в Польщі — особливо в політичних справах — не були незалежними в своїй думці й переконаннях фахівцями. Це були оплачувані за свої послуги такі ж самі органи політичної помсти над противником, як поліція, прокуратура й судівництво. За ввесь час моєї участи в УВО і в пізніших моїх дослідах над її історією я не можу навести ні одного випадку, де судові «знавці», а зокрема «графологи», складали свідчиння інакші від тих, що їх потрібно було для підтримання тез акту обвинувачення. Так само не міг би я зацитувати ані **одного випадку,** де суд прийняв внесення оборони допустити незалежних знавців для експертизи. Були випадки на процесах, що після такого «категоричного ствердження» графолога зголошувалися інші особи, признавалися до авторства письма і там таки на залі це власноручним своїм письмом доказували. Підписаний автор, крім того, на своєму власному досвіді пережив таку поставу «знавців - графологів» що виходячи з засади «рад стараться, ваше высокоблагородіе» — перестаралися. Арештований весною 1929 року у зв'язку з однією бойовою акцією УВО, мав проти себе доказ у формі конверти з адресом «Знавці» безапеляційно ствердили, що це писав я, але навіть сам польський слідчий суддя мусів відкинути таке «оржечене знафцуф», і мене тоді звільнили.

3. Записку нібито мали знайти в сл. п. О. Басараб під час ревізії в її кімнаті. Всю абсурдність такого твердження пізнаємо тоді, коли познайомимося ближче з звязковою технікою, в котрій однією ланкою була св. п. Ольга Басараб.

На улиці Гереінґа в Личаківсскій дільниці, недалеко від мешкання Ольги Басараб, мала крамничку пані Та-

їса Юріева, дружина сотника Івана Юріева, тоді теж члена УВО. Ця крамничка служила однією з поштових скриньок для УВО — туди привозили кур'єри й зв'язкові всякі коверти з паперами, грішми і т. п. Звичайно раз на тиждень заходив туди сотн. Думін і все те перебирав. Пізніше замість нього заходила за кличкою Ольга Басараб, перебирала пошту й відносила до сотника Думіна. Ця «скринька» служила для зв'язку **між провінцею й Начальною Командою УВО,** до неї надходили речі, призначені **від провінції до центру.** А втім, не вона одна тільки була. Якщо ж мав би щось полк. Мельник передати сотн. Думінові, як одному з референтів у Начальній Команді, то було б безглуздям думати, що він користувався видовженим ланцюгом зв'язку на ще два посередники. Це було б або конспіраційна забава, або зведення конспірації до абсурду. А пам'ятаймо, що не були це студентики, ані молодики, це люди з великим досвідом світової війни, потім польсько - української і накінець — українсько - московської, з досвідом уже чотирьох років підпільної діяльности, настільки спритні, що ні один з членів Начальної Команди полк. Мельника, а зкрема сотн. Думін, не попався в руки польської поліції. Будь — що мав передати чи сказати полк. Мельник тому чи іншому референтові в Начальній Команді — робив це особисто на зустрічі з ним тільки одним. В полк. Мельника не знайшли нічого, ні в кого з інших арештованих — також нічого, що в'язало б з ними полк. Мельника; коли було вигадано казку про знайдення того в Ольги Басараб, вона вже не жила, заперечити того не могла — і лишалося, як «доказ», тільки слово поліцийного аґента.

Польським органам безпеки було важливо перш за все те, щоб засудом полк. Андрія Мельника позбавити його вільности рухів і можливости керувати організацією. Не маючи іншого способу до розпорядження, вхопилися за перший — ліпший, що навинувся під руки, не дивлячись на те, якими грубими нитками він був шитий.

І так полковника Мельника засуджено, як засуджувано сотні й тисячі політичних в'язнів УВО, ОУН й усяких інших виявів революційно - визвольного руху. Суджено їх на підставі **ворожих законів,** і при тому старання йшли не тільки на те, щоб позбавити людину життя чи волі, але й ограбувати її честь, а тим самим плямувати й організацію, від імени якої в'язні діяли, й нарід, з якого вони походили. Як тоді, так і тепер судили й далі судять за «чужу розвідку», грабунки, бандитизм, «шкоду для народу» і т. п. речі, на які ворог завжди такий вигадливий. Якби ми ішли по тій лінії думання, як це підсуває нам «Українське Життя», чи інший, невидний поза ним режисер, тоді розстріляні під Базарем герої — «диверсійна банда», повішені Василь Білас і Дмитро Данилишин - це грабіжники й бандити, Ольга Басараб і полк. Андрій Мельник — «шпигунські аґенти на користь однієї з сусідніх держав». З героїчних постатей нашого минулого стягнули б їх усіх до «ворогів трудящого народа».

На щастя, занадто сильне в народі прив'язання й пошана до пом'яти великих його Дочок і Синів, щоб їх можна вирвати **від**свіжуванням і повторюванням ворожих наклепів.

(«Українське Слово», Париж)

Кость Гірняк

УКРАЇНСЬКА ДИВІЗІЯ «ГАЛИЧИНА»

(Закінчення)

Бойова підготова Дивізії

Одним з найбільших закидів ініціяторам Дивізії є, либонь, твердження відносно їхнього нерозуміння «душі» нацизму, звідки, зовсім природньо, випливали в них ілюзії щодо можливости порозуміння з німцями. Автор цього закиду додає відтак, що «ще нині деякі українці не усвідомлюють собі повністю, з яким «партнером» вони мали до діла».» Закид рішуче заважкий і непродуманий. Нам прийшлося бути свідком в одній місцевості, коли українське населення без ніякої «ідеологічної» підготови, а зовсім спонтанно, цілувало руки молодим німцям, коли вони з скорострілами на мотоциклях котились стрімголов за частинами Червоної Армії і коли це населення стрічало, дещо пізніше, кожну появу німців у селі градом куль. І хоч село горіло у клунях допікалися старці й діти яких німцям вдалося зловити й там замкнути, і хоч село мучилося й стікало кров'ю, то однак воно не каялось, бо не мало жодних ілюзій відносно свого «партнера». Чи можна сьогодні говорити, беручи під увагу політичний клімат тодішнього часу в Україні, про будь-яку сліпоту українського провідного активу, коли він змагав до створення Дивізії? Якщо ж, припустімо на мить, УДК не втішався ніяким довір'ям широких мас українського населення в ҐҐ і діяв виключно вимірами роздумувань обмеженого гуртка людей, то чому, в такому разі, протягом дуже короткого часу після проголошення творення Дивізії до неї зголосилось 80,000 галицької молоді? Яким це чином вона пішла так скоро за невидющими?

Ідучи безкритично за ходом думки про те, що українці дали себе вести за ніс, легко тоді вдається розглядати всю дивізійну підготову, як своєрідну авантуру і як повне закріпачення в ній галицької молоді. У певному моменті критики будують свої закиди супроти Дивізії, заявляючи, що вона пішла виключно на службу німцям, то знов уважають, що вона не виконала всіх тих завдань, які стояли перед українською армією.

Непорозуміння лежить вже в самому підході до цього військового з'єднання. Для нас воно являлось Українською Дивізією і початком, якщо не ядром, української національної армії. Для німців це була звичайна військова одиниця в цілому ряді інших, їй подібних. Партикулярність цієї одиниці для них гніздилась у її складі: вона складалась з українців ҐҐ і для німецького командування це було таким чином джерелом нескінченого числа проблем. Ці дві інтерпретації — для одних пересолено сантиментальна, а для других суто ділова — були в основі дальших непорозумінь, ресентиментів та взаємних обвинувачень. Ніхто не може заперечити, що в існуванні Дивізії, від самого початку аж до її кінця, наявність політичної проблеми очевидна. Тільки позем Вехтера, евентуально Льозакера, зі сторони німців вона не могла перескочити, тоді коли для нас довкола Дивізії обертался малощо не вся проблема української державности. Коли до такого роду принципових справ додати ще колосальні різниці в психіці двох народів — тертя в Дивізії між німецьким персоналом і українським вояцтвом стають дещо більше зрозумілі.

Поважний закид, що його німцям можна зробити в підході спеціялізованого відділу їхнього армійного інспекторату, який давав старшинські й підстаршинські кадри для стрілецького

вишколу Дивізії, це — злегковаження психічної питоменности її українського складу. Якщо Гайке знав про військовий бік української вдачі, то зацікавлені відділи Генерального Штабу знали про це поготів. Чому, отже, тоді не звернено особливої уваги на належний підхід як вишкільних, так і командних німецьких кадрів, бо таким чином її бойова підготова й дія були б успішніші та без зайвого скреготу в русі цілої машини? Але й цей закид має радше чуттєву природу, ніж реальну оцінку тодішніх можливостей. В той час навряд чи навіть німецькі частини мали можливість одержувати те, що їм бажалося. А втім, німці дійсно здавали собі справу про наші, окремішні від їхніх, риси характеру й темпераменту? Чи Гайке не підкреслює їх тільки тому, що він їх помітив і вивчив на протязі дворічного перебування між українцями?

Оглядаючи всі матеріяли про Дивізію, хоч як вони скупі, та витягаючи висновки із численних розмов про її вишкіл, не можна не прийти до заключення, що він був добре поставлений, сумлінно ведений і нічим не відрізнявся від вишколів у подібних німецьких частинах чи в піхотних дивізіях Червоної Армії та кращий від того, що провадивсь у власовських з'єднаннях. Не всім, либонь, відомо, що від того часу, коли почалось творення Дивізії, піхотні сотні змобілізованого населення, перед тим, як влитись у фронтову систему Червоної Армії, проходили всю муштру й бойовий вишкіл протягом двох-трьох місяців у вишкільних таборах уральських районів — решту доповнювала фронтова війна. Тому дослідник дій Дивізії буде вкрай дивуватися з приводу закиду О. Я. Боднара, який твердить, що «недостачу військової фаховости вони (українські старшини — К. Г.) часто надробляли пересадною муштрою» і «... що сліпа дисципліна в виконанні командира має добре військове окреслення — тактична глупота. Боездатність виявляється передусім у вірі вояка, що він бореться за слушну справу».

Можна тільки дивуватися, що справу муштри ставиться поза дужки воєнної фаховости й приділяється їй якесь десяте, якщо не дальше, місце, тоді коли в дійсності її справа не є такою плиткою, як це може видаватись на перший погляд.

Стрілецька муштра — це не одна з звичайних сторінок вишколу вояка чи якесь спортове доповнення до його впоряду, хоч вона може на це скидатись. Завдання муштри йде далеко глибше, і її формальна сторінка є тільки сповидною. Предмет муштри має за завдання зформування «вояцького хребта», і так, як почерез коридор ми проходимо, щоби увійти в дальші кімнати даного поверху, чи сходами вийти на слідуючі поверхи, так почерез муштру молодий хлопець поступово проникає в царину вояцького життя. Добра муштра являється основним фактором його повільного перевтілювання у вояка. Саме в її крицевих рамках виковується поступово військова дисципліна, витривалість і вояцький дух. Не даром же твердив один з великих полководців — чи не Суворов, часом? — що чим більше поту під час муштри, тим менше крови в боях. Тому нам здається, що насмішка над муштрою зайва і що без доброї муштри не може бути мови про добре вояцтво. Очевидним є, що доповнюючим і одним з основних елементів при цьому є постава командира. Без огляду на його військовий ступінь, він мусить променіти військовим та загально людськими чеснотами, якщо хоче добитись успіху під час вишколу, а тим самим і в пізніших боях.

Що ж відноситься до боездатности вояка, то тут тема ще складніша, і в кількох параграфах короткої статті її не вичерпати. Та й не вважаємо ми цього за тему наших рядків.

Хоч характеристика українців, що її

подає майор Гайке на початку своєї книги, не вельми нам прихильна й мила, то все таки годі з нею не примиритися. Ми бо в нашому, вже довгому, нещасливому положенні бездержавного народу більше звикли самі на себе дивитися й самі собі давати оцінку. Тому, коли нам приходиться слухати від чужинців оцінку про нас, то тільки прихильна вникає у нас, породжуючи в нашому глибокому нутрі приємний солодкуватий резонанс; всяку іншу ми відкидаємо з відразою, наче якусь непотріб і незаслужений наклеп на нас, і над нею ніколи довше не задержуємось. Образ українця, шо його хоч тільки кількома мазками, але незвичайно влучними кольорами, зробив автор книги про Дивізію — заслуговує вповні на те, щоби, дивлячись на нього, ми зробили належні висновки. Ні один із критиків не задержався довше над цією картиною. І не відомо, чому. Чи тому, що вона, хоч незвичайно цікава, то в жодному разі не притягаюча? А може — речева аналіза самого себе належить до найбільше складних ділянок людського знання.

Розмір і позем цих рядків далеко не заслуговують на те, щоби спиратись у них на теорії, чи хоч би на цитати з великого фон Кляузевіца, але коли він вже був цитований у згаданих статтях, то й ми звернемось до багатства його міркувань.

Отож, обговорюючи рису боєздатности армії, Карл фон Кляузевіц каже, що боєдатність вояка є функцією його просичення вояцькою дисципліною, квінт-есенцією набутих знань, його спромоги викресати в собі, а потім закріплювати та розумно вивершити необхідні сили, здобути у вишколі певність та зручність, переходячи поступово, своєю настановою, від одиниці до вищого щабля, яким являється його групове бойове з'єднання і якого він мусить бути нероздільною часткою в своєму думанні та поведінці.

У цього великого теоретика воєнного діла немає ніякої мови про віру в слушну справу. Та й не може бути такої мови. Бойове з'єднання — це не віче на майдані, а його командир — не п'яний аґітатор на бочці. Кожного разу на протязі нашої історії, коли український вояк розшукував не бойовий контакт з ворожими частинами, а «слушні справи», у нас з'являлася отаманщина з усіми відомими наслідками. Воєнні, а з ними й політичні успіхи та мета наших народних зусиль все тоді ховалися від нас за далекі обрії.

Може поставати питання про слушність чи неслушність війни, і в такому разі мова може бути дуже широка, але не в даному випадку. Слушність воєнної справи визначається законами, і в їхніх рамках діють накази головного командування, а вся вишкільна програма вояка спрямована до того, щоби навчити його сприймати ці накази як частку свойого власного життя. Іншою справою є те, що незвичайно велика вага, морального значення, повинна приділятись для підготови цих законів, і ця підготова мусить основуватись на принципах без найменших тріщин. Трагедією нашою часто було те, що український вояк, або не маючи належної військової підготови або позбавлений необхідного спадкового підсоння в глибинах своєї душі, залюбки «фільозофував» замість бути нероздільною часткою свойого бойового з'єднання, про яку говорить Кляузевіц.

Жмутом цих думок ми не збираємося входити із будь-ким у безплідну полеміку, а ще менше — ображати кого б то не було цими рядками. Ми хочемо тільки, щоби наша дискусія довкола дивізійної тематики являлась чисто вояцькою, себто, щоби вона велась спокійно, речево та методично. Нехай слова Спінози «не насміхатись, не ненавідити, а — вивчати» будуть постійно в нашій пам'яті при всяких спробах розмов на ці теми.

Бій під Бродами

Про самий бій було в нас чимало голосів, але всі вони були фраґментарними, бо кожний розповідав тільки частку, в якій брав участь або якою був зацікавлений. Щойно книга Гайке подає образ цілости таким, яким його бачив її автор із висоти шефа Штабу Дивізії. Він подає цінні для військового дослідника схеми розташувань бойових з'єднань, як рівнож самих боїв. Розгляд цього розділу був би вельми цікавий на якійсь стрічі колишніх старшин або на тактичних вправах для старшинського вишколу. Розглядати його в цих рядках для читачів «Самостійної України» було б надто сухим і технічним, натомість, загальні висновки після появи згаданих статтей є необхідні.

Якось ніяково стає, прочитавши, що «Центральна Рада післала в масакру під Крутами в січні 1918 року незаправлених у боях вояків, а — гімназистів і студентів з мінімальною військовою підготовою. Це саме зробив уряд Карпатської України в 1939 році, занедбавши справу ґрунтовнішої військової підготови Карпатської Січі, яка не мала найменшого шансу встояти проти реґулярної угорської армії. Або чи ж не знаємо про великі втрати УПА в початковій фазі її боротьби, заки вона стала справді силою, заправленою в усіх методах ведення партизанської війни.» Автор цих слів в «Українському Самостійнику» говорить їх, мабуть, тому, щоби спростувати інші твердження, які вказували на недостатню підготову Дивізії під бойовим оглядом.

У наведеній цитаті автор подає читачеві радше рикошетну думку, ніж вислід певної військово - політичної аналізи згаданих періодів. Бо годі ж провести паралелю, під будь яким оглядом, між Бродами та Крутами, Закарпатською Україною чи УПА. Спільне між ними хіба те, що в кожному випадку справа про українські частини й про їхні поразки. Але й проблема поразки не зовсім підходить для наведення паралелі між першою та трьома наступними. Якщо поразка під Крутами, упадок Карпатської Січі чи знищення УПА мають всі дані на те, щоби їх уважати стратегічними, то бій під Бродами і розбиття Дивізії є виключно тактичний маневр ворога на широкому фронті. Вже навіть не гнворячи про те, що важко погодитися з автором, коли він говорить про постанову ЦР послати 300 юнаків на масакру під Крутами чи про занедбання урядом Карпатської України справи належної підготови відділів Січі. Можна б у якійсь мірі погодитись із тим, що в ЦРаді була, може, відсутність чіткої постави до рішучої війни за нашу незалежність. Але тоді ми переходимо в ділянку політичних міркувань, у царину законів, про які ми згадували вище, підкреслюючи, що їхня підготова повинна вестись у такому дусі, де не лишалося б найменшого місця на можливі закиди про відсутність виднішої й ясної орієнтації на найвищі потреби народу й на державну рацію. Бо саме в цій ділянці являвся своєрідний розвід між настановою нашого законодавчого тіла й вимогами назріваючої державної рації, коли ЦРада не зуміла бути повнотним її виразником на протязі всього періоду свойого існування.

Є в нас розходження з автором статті «Ще про українську дивізію», коли він говорить про воєнне щастя з приводу вибору часу на перекинення Дивізії на фронт та вибору для неї відтинку на ньому. Хіба не секретом для нього є те, що не існує воєнного щастя, як, зрештою, не існує жодного іншого щастя. Існують тільки, в даній дії, складний ряд його внутрішніх і зовнішніх умов; їхнє зазублювання між собою може являтись сприятливим для успішного перебігу цієї дії — або несприятливим.

У предметі, який нас цікавить — не-

успіх боїв під Бродами — до таких умов можна б зачислити, між іншим, ворожу перевагу в психологічній настанові, коли Червона Армія постійно наступала та йшла від успіхів до успіхів, тоді як німці були в безперервному відступі й без жодної, в додаток, ілюзії відносно кінцевих вислідів; бойова дисципліна в ЧА — крицева й без жодної толеранції у випадку невиконаного наказу, тоді як у німців такого ригору вже не було; об'єктивна неспроможність розбудувати належні оборонні лінії в близькому запіллі фронту; коли говорити про неуспішну розвідку, 13 Армійний Корпус не знав докладно про великі скупчення ворожих з'єднань під Бродами, які, мабуть, ще перед прибуттям Дивізії на фронт гарячково готувались до цього важливого наступу; а якщо й знав, то суті справи це не міняло, бо так як цей наступ був закроєний, для Корпусу не було ані вистачаючих логістичних засобів, ані достатніх бойових сил — ні на фронті, ні в запасі — щоб успішно протиставитись. Всі ці умови складалися так, що чуда в висліді бою важко було сподіватися.

Мимохідь хотілось би звернути увагу на інший момент, коли ми при проблематиці самого бою. Про цей момент не говорять у згаданих статтях, проте він часто порушувався в розмовах у першому періоді після війни, зокрема, у різних дискусіях між військовиками в Ріміні, в Італії. Твердилось тоді не раз, що концентрація совєтського наступу в районі Дивізії була подиктована совєтському командуванню необхідністю якнайскорішого знищення Дивізії як небезпечного ворога під політично - пропаґандивним кутом. Нам видається, що таке припущення дещо перебільшене хоч би з тієї причини, що розгляд підготови Червоної Армії до бою і його ведення вказує на повну підготовку до наступу на Львів і на Сандомирські простори, із стратегічних міркувань, і що опрацювання оперативного пляну до цього наступу велось вже довго перед прибуттям Дивізії під Броди. Тільки збіг обставин дозволив большевикам поєднати два наступи: стратегічний із пропаґандивним.

Вповні треба погодитися з К. Зеленком, коли він говорить, що в той час, у 1944 році, і мови не могло бути про спокійний фронт і вигідніші позиції, з тих простих причин, що тоді вже більше не існували спокійні фронти. Закиди всіх тих, хто говорить, що Дивізію зумисне кинено на найважчий фронт, не оправдані. А втім, вона не була якимсь показовим військовим з'єднанням. Її покликанням являлися бойові завдання на буьд-якому відтинку фронту. Тому наші жалі про важкі обставини фронту не обґрунтовані. Коли б не було складних обставин — всі події й явища були б іншими. Коли б у нашій історії не було перед нами складних обставин, можливо, ми не мали б сьогодні такого великого розпорошення в країнах нового поселення і, можливо, наша батьківщина мала б незалежну Українську Державу. Трагедією нашою є однак те, що ці обставини стають все складнішими й скрутнішими, а самостійницька думка наша і випливаюча з неї наша тактична настанова зовсім не співмірні до цих обставин. З цим можна не погоджуватися, можна хвилюватись і навіть обурюватись. Дійсність однак лишиться такою самою.

Самий бій під Бродами проходив у дуже клясичних умовинах того періоду: після летунської розвідки, як рівнож шляхом полонених чи вимацуванням становищ і укріплень малими бойовими операціями, прийшла відповідна концентрація ворожої зброї: гураґанний вогонь гармат, «катюш» та мінометів. Відтак наступ піхоти під прикриттям та при допомозі літаків і панцерників. Найбільше спустошення робила, очевидно, сама підготова наступу важкою зброєю. Та це й було її

метою. Кожний, хто знає східний фронт не з белетристики, а з пережитого досвіду, добре пригадує ще й сьогодні психічний стан вояка, який опинявся під вогнем такої підготови. Такий вогонь, мабуть, значно надщербив боєздатність. Крім того, не виключеним є й те, що спроба командування Корпусуу розчленувати Дивізію з метою кидати її полки поодиноко в діри ворожого прориву, а враз за цим нове рішення передати ці полки назад під командування Дивізії — являлись тактичною похибкою. Але й це справа дискусійна і не першорядної ваги. Головним фактором, який несе, на нашу думку, певну частку відповідальности за тактичну невдачу й неплянoвий відступ, є відсутність належної координації як між окремими з'єднаннями Дивізії, так і в цілому Корпусі. Причиною її є часті дезорганізації зв'язку, наслідком чого командування не мало постійної контролі над виконуванням його наказів, а сотні й курені нерідко були приневолені інмпровізувати тактичні маневри, що не завжди відповідало потребам загальної операції. Поруч того треба відмітити ще й те, що вояцтво хоч і не бачить наочно, то прекрасно відчуває, коли командування домінує над ситуацією й не випускає ініціятиви із своїх рук не тільки в наступі, але й у відступі, координуючи дію між своїми частинами. Боєздатність вояцтва значно применшується, коли воно бачить, що командування не встигає впоратись із ситуацією.

Чи можна було оминути гірку чашу фронтового здесяткування Дивізії — основне питання в вислідному розгляді кожного військового спостерігача.

Позитивна відповідь на це не можлива. Як згадано вище — і це думка також всіх інших дискутантів — Дивізія входила в систему одної армії, яка в загальному йшла від поразки до нової поразки і призначенням якої було очікування на свій повний розгром або навіть і знищення. Тому, зовсім об'єктивно, ми не могли сподіватися чи ждати чуда. Коли б навіть стик крил 13. Армійного Корпусу із 56. Танковим Армійним Корпусом на півночі та такий самий стик і 48. Танковий Армійним Корпусом з південного боку були старанно замкнені, й ворожий прорив там був не вдався, то все таки не відомо чи й у такому випадку 13. АК, а з ним і Дивізія, так само не були б знищені. Вибір ворожого наступу був дуже важливий, і він мусів був вдатися. Крім того Червона Армія була тоді в повній наступальній інерції.

Додатньою сторінкою командування як Корпусу, часткою якого на фронті була Дивізія, так і самої Дивізії, являлось їхнє уміння розбудити останні зусилля в іще вцілілого вояцтва та вдержання їх на високому рівні протягом належного часу, щоби, сконцентрувавши проти удар, вирватись із замкнення перед остаточною й герметичною бльокадою Вибір місця на прорив з оточення являвся, зокрема, важким зогляду на географічний рельєф; але під військовим кутом він був єдиним, що давав ще деякі вигляди на успіх. І це також слід записати на конто розумного й холодного розваження командування в гарячому бою.

Є ще інше питання, яке, хоч і між рядками, але з тим не меншою впертістю ставиться постійно перед читачем: зо що боролось вояцтво Дивізії

Стрижнева думка К. Зеленка в цій справі зводиться до наступного: «Твердження Головної Управи братства колишніх вояків 1 - ої Української Дивізії УНА, що Дивізія боролася «за українську державність», є грубим упрощенням. Її члени боролися проти страшного й небезпечного для існування нашого народу ворога, проти большевизму в його російському виданні. Але одночасно кожний

з них мусів відчувати ввесь час, що німці не були кращі від большевиків і що війна скінчиться для них по боці не переможців, а переможених».

Оце тільки сьогодні можна прийти до такого ходу міркувань. Тоді вояцтво було зовсім іншої думки й уважало, що хоч воно й являлось складовою частиною чужої армії, то, не зважаючи на це, боролось воно за українську справу. В такій мірі, зрештою, як і українські частини, які ввійшли у Львів в 1941 році, й ті, які йшли ще деякий час дальше, і ті у партизанській дії в пізніших часах. Ці останні теж не мали вигляду на перемогу, однак, годі сьогодні заперечити, що вони боролися за українську справу. Важко погодитися з думкою, що боротьба за українську державність є тільки тоді коли вона переможна Ми вважаємо, що вона скрізь є там, де наша свідомість диктує нам всеціле підпорядкування нашої дії найвищим самостійницьким інтересам народу й використовує для цього всі наявні можливості — або їх створює, якщо вони не наявні. Підсувати тут якесь інше пояснення майже блискавичній появі на записових пунктах 80 - тисячної маси галицької молоді є штучним і спрощеним. Очевидно, що сьогодні, із перспективи 30 років, це може видаватися не зовсім зрозумілим, а по декуди — навіть, може, смішним. Однак, історично крок цієї молоді зовсім вправданий, і ним вона записала світову сторінку в нашій історії.

Розглядаючи тепер цей відтинок нашої новітньої історії, доцільно за всяку ціну стриматися від усіх можливих сколихів пристрасті. Ми далекі від того, щоб виправдувати німецький нацизм у політичній площині. За своє людоненависництво він належний суд одержав і відійде в історію як чорна пляма в людстві XX століття. Але рівночасно ми рішуче проти того, щоби сліпо піддаватися необґрунтованому, зате добре замаскованому так званому ревізіонізмові, що його на короткому ланцюжку держать близькі до аґітпропу кола по різних країнах нашого поселення. Уважаємо, що дискусія про близькі сторінки нашої історії не тільки побажана, а й потрібна. Вона повинна вестись, однак, не тому, що модним став ревізіонізм, а тільки тому, що кожна епоха являється певним етапом і як така — вимагає спокійного й речевого обговорення. Таким етапом є наші дерзання під час Другої Світової війни.

До книги В - Д. Гайке

Не зважаючи на те, що поза цією книгою, немає іншого твору, настільки компетентного, безстороннього, всеохоплюючого — твору, який не залишає в тіні жодної ділянки життя Дивізії з усією її проблематикою, не завжди для німців приємною, — книга ця в дотеперішних критичних статтях про неї, крім статті З. Книша, зустріла радше холодний привіт, ніж теплу й об'єктивну оцінку і вповні заслужене признання для її автора. Далекі ми від того, щоби українська громада падала в другу крайність і била поклони перед автором книги та деклямувала йому панегірики. Хочемо ми однак із притиском сказати, що книга ця вповні заслуговує, щоби з нею поважно зазнайомилися зарівно як наші військовики, так і громадські діячі. У ній досить матеріялу для одних і для других. А крім того, відтинок часу, на якому проходять дії в книзі, має настільки широку військово - громадську амплітуду коливання думок, що відмежована аналіза одних без допомоги других не є мислима. Тому віримо, що книзі Гайке порохом покриватись не дозволять.

Про який же холодний привіт мова?

У своїй статті Володимир Вашкович закидав книзі «... забагато якоїсь сантиментальної льояльности супроти українських друзів по зброї, кош-

том фактажу, й зовсім забагаго виправдування постави українських кіл». Не погоджується він також і з характеристикою нашої вдачі, з якої випливає, зовсім природньо, постава українського вояка в Дивізії. Таку ж саму неприхильну оцінку одержує відсутність в книзі окремої мови про Дивізію, яка билась під Бродами, а відтак окремо про цю, що опинилась на фронті в районі Ґрацу в Австрії. Костянтин Зеленко, зі свого боку, каже, що «... праця Гайке відзначається надмірним апологетичним тоном, що місцями дуже підриває її документарну вартість. В ній рішуче забагато обвинувачень або виправдувань та теоритичних розважань на тему, як «воно повинно бути», без глибшого розуміння, чому воно якраз було так, як було. Автор міг керуватися в цьому наскрізь благородними намірами і справжньою симпатією до українців, але вислід такого підходу, з точки бачення сумлінного й всестороннього вивчення історії є радше баламутним.».

Якось вельми кріпко закоренилась у нас риса недовір'я, поруч своєї посестри — риси безпідставного, часом майже сліпого, довір'я. Коли нас починають лаяти чи критикувати, то ми плачемо й уважаємо, що на таку погану нам критику чи лайку ми таки не заслужили. Як тільки починають нас дещо підхвалювати, так відразу у нас, наїжується недовір'я: ти диви, як хвалять нас; напевно щось воно не так, — і ми з - під лоба дивимось на тих, що нас хвалять.

Ця наша дивна риса критики відносно нас самих повністю виявилась у відношенні до Гайке. Воєнне життя з усіми його постійними небезпеками, де людина частенько йде в перегони із самою собою тільки тому, щоби не відстати від життя, оголює несподівано у всій величі або в усій мізерії найглибші риси шляхетної душі або приховані старанно інстинкти якогось далекого хижого предка; життя, коли - то вчорашнє заледве помітне знайомство — або навіть найзвичайнісеньке незнайомство — так легко перевтілюється у вірну дружність, в ім'я якої люди кладуть себе на найвищий вівтар без найменших вагань, якщо друг потребує їхньої допомоги — в такому житті Дивізії автор книги перебув майже два роки. Протягом довгих місяців він приглядався уважно до українського вояцтва, якого раніше він не знав У початках цей погляд був недовірливий і скептичний. Але риси поволі лагіднішають, майор з вояцтвом все більше зживається, і на важелях його військового роздумування шляхетні риси цього вояцтва переважають над недостатками — і автор його полюбив. Наслідком цього й появилася книга. Чи з цього приводу заслуговує він на наші камені?

Слід мати на увазі й те, що Гайке приготував свою книгу в самому початку післявоєнного періоду, отже, в часі, коли в його пам'яті ще не зовсім притихло відлуння канонади недавніх боїв , коли їдкий запах диму від розриву мін і гарматніх стрілен продовжував лоскотати в носі і в горлі. У книзі не видно сліду настояних думок, у ній свідчення вояцької дружности до своїх вчорашніх українських товаришів чи співтоваришів. Вартість книги якраз у цій близькости до пережитого, у тому, що написана вона зараз за порогом пережитого.

Автор її, якщо ми добре зрозуміли всі його рядки, не претендує на науковість, хоч міг би до певної міри, як абсольвент курсів Генерального Штабу. Не претендує він і на документальність. Його заувагу, що «цей військово - історичний нарис має за мету відзначити для наступних поколінь — як це нормально робиться в кожній країні нашого світу - гідне поваги й пошани військове з'єднання» уважаємо справді свідченням криштальної прозорости, без найменшої тіні будь - яких занечищень, без найменшої штучности, чи позування. Цю безпретен-

сійність щодо науковости теж слушно підкреслює проф. В. Кубійович, коли, з усією питомою йому скромністю, він висловлює побажання, щоби книга цього німця стала нам стимулом до опрацювання ґрунтовної монографії про це військове з'єднання. Чи взятися нам за це? — стоїть питання перед нашою громадою колишніх вояків. Чи не прийдеться якомусь німцеві писати нам ще й ґрунтовнішу наукову монографію і ще раз давати привід для терпких — якщо не на щось більше — колючок про необ'єктивність, про апологетичний тон, сантиментальну льояльність та інші, подібні до цих, «похвали»?

Висновки

Не зайвим буде на кінець ще раз пригадати, що в нас мемуаристики на теми останньої світової війни мало. Може вимоги модного ревізіонізму є такі, що попит на таку творчість не на денному порядку. А може ми вже так «виписались», що на основніші праці, поза принагідними газетними статтями, нас уже більше не вистачає. А може монотонний корабель ситих — і пересичених — консументів нас помаленьку пригойдує, і ми по - ситому дрімаємо собі поволеньки та із комбатантів перетворюємося на безтурботних, із «ревізіоністичним» думанням, міщан?

Заслугою, отже, першоядної ваги книги про Дивізію є сама її поява, що розбурхала все — таки спокійне плесо нашого еміґраційного озера, хоч дуже мало, судячи по кількості голосів із цього приводу. Ця книга заставила нас подивитися назад. Нехай ніхто не намагається хибно інтерпретувати наші слова про погляд назад. Не в нашій гадці намагання підкреслити потребу постійного перекопування минулого. Нам хотілося б радше відзначити, що добре розчислений приціл у майбутнє повинен солідно спертися на минулому. Тільки тому потрібний частий розгляд нашої історії і причастя з минулим. Але побажаним і необхідним було б, щоби наша дискусія не завершилася на цих кількох статтях, а щоби вони стали її започаткуванням. Уважаємо, що в живому й динамічному суспільстві — а до такого українська громада повинна б постійно змагати — основою його росту й удосконалення є безперебійний діялог, як у нутрі, так і назовні. Пресові органи являються тоді нічим іншим, як своєрідними лябораторіями поступу. Кожна думка, якщо вона не йде врозріз із вітальним добром громади, повинна знайти належне місце на шпальтах нашої преси. Бо тільки шляхом виміни думок, їх ніх зударів — чесних і щирих — а відтак у корективах і доброзичливій синтезі ми можемо прийти до кращого зрозуміння і розуміння не тільки самого предмету, але — й нас самих.

При ознайомленні з статтями про Дивізію, наглядно кидають в вічі великі різниці в характерах і темпераментах їхніх авторів, а тому й різний їхній підхід до оцінки явищ та людей. Але саме з цього все зростає зацікавлення читача обговорюваним предметом. Проте, найбільшою, либонь, заслугою всіх авторів статей, які і нас спонукали долучитись до загального хоралу — може не надто в унісон, але унісон рідко буває цікавий; барвиста мелодія набирає значення у різнотонні співу — це якраз саме явище їхнього виступу. Найвища бо пора покінчити із трактуванням Дивізії, та й багатьох інших наших явищ під час Другої Світової війни, як своєрідного психологічного комплексу чи якоїсь соромної хвороби. У цих справах дотеперішніх голосів рішуче замало, щоби молодше покоління успішно проникло в складні обставини цієї історичної епохи. Цих голосів треба більше, й повинні вони бриніти голосніше. Зокрема тепер, коли ми починаємо входити в дуже цікаву — але й не менше складну епоху — го

ловною рисою якої будуть постійні діялоги між різними прошарками суспільств, що вивершуватимуться реалізацією того, що ще вчора було немислимим.

Один мій приятель писав мені недавно, що через оцей страх відважно поглянути в минуле, через постійне повторювання «ще не прийшла пора, ще треба трошки заждати» і т. п., сила споминів у головах їхніх творців відходять враз із ними в могили. А тому, приходить він до висновку, — хто зна, чи не запізно приходить до дискусії — якщо взагалі до цього приходить — про дивізійні справи, що події надто віддалені і що з цього приводу нашу громаду вже опанувала повна індиферентність. Не поділяємо ми таку думку. Правдою є, що дуже великий період часу відділяє нас від багатьох подій і що багато дечого призабулося з цієї причини. Це повинно нас заставити до ще більшого зусилля й змобілізувати нашу публічну опінію для якнайширшого та безпристрасного відтворення наших воєнних дерзань на протязі Другої Світової війни. Уважаємо, що доцільно було б створити якийсь своєрідний громадський комітет у цій справі та заохотити всіх тих, які мають що сказати. Таке зусилля буде вельми оправданим і похвальним ділом.

Вертаючись однак до нашої вужчої теми, уважаємо, що в нашій громаді можна ще провести дуже цікаву розмову, яка могла б стати доповненням до книги Гайке, а може й належним прикладом до згаданої праці про Дивізію, про яку говорить проф. В. Кубійович. Будьмо насторожені до зовсім імовірного явища, коли минуле, з причин недостатнього обговорення та висвітлення, може легко перетворитись у леґенду, з кольорами її інтерпретаторів, дуже далеку від дійсности. Це не буде корисним нікому. Зокрема — нашим прийдешнім поколінням.

1) Вольф - Дітріх Гайке: «Українська Дивізія «Галичина». Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, том 188. Торонто — Париж — Мюнхен, 1970.

2) «Броди». Збірник статтей і нарисів за редакцією Олега ЛИСЯКА. Видання Братства кол. вояків Першої УД УНА. Мюнхен 1951.

3) Журнал «Самостійна Україна», Чікаго, ЗСА, число 7 (161), 1962.

4) Зиновій КНИШ: «Правда про Українську Дивізію» в «Українському Слові», Париж, 1552, 29 серпня 1971.

5) Володимир ВАШКОВИЧ: «З приводу книги про Українську Дивізію Галичина» в «Українському Самостійнику», Мінхен, ч. 173 - 174, січень - лютий і — 175, березень 1972.

6) О. Я. БОДНАР: «Ще про українські дивізії», там же, ч. 179 - 180, липень - серпень 1972.

7) Костянтин ЗЕЛЕНКО: «Ще про Дивізію «Галичина» там же, 183 - 184, листопад - грудень 1972, ч. 185, січень, і ч. 186, лютий 1973.

8) «Жовтень», літературно - мистецький та громадсько - політичний журнал Спілки Письменників України. Львів, ч. 6, червень, ч. 8, серпень і ч. 9. вересень 1972

Організована Організацією Українських Націоналістів підпільна й повстанська боротьба в Україні під час другої світової війни здобула для України місце в Об'єднаних Націях.

Врешті, хоч організаційно не зв'язаний і світоглядово не тотожній з Українським Націоналістичним Рухом, сучасний новаторський рух серед молоді в Україні, спротив цієї молоді колоніяльному поневоленню України Москвою таки в якійсь мірі перебувають під загальним впливом визвольних ідей і дій ОУН.

Ю. Пундик

З ЖИТТЯ ІСНО

32-ий З'ЇЗД ОДВУ

Нова Управа

В днях від 31 серпня до 1 вересня відбувся в Лігайтоні, Пенсильванія, на оселі ім. Ольжича 32-ий З'їзд ОДВУ.

У висліді дводенних нарад уділено абсолюторію уступаючій управі й вибрано нову управу в такому складі-

Д-р Богдан Гнатюк — голова
о. Є. Новицький — заст. голови
Д-р Р. Клюфас - генеральний секретар
В. Берізка - організаційний референт
М. Михалевич - культосвітній референт
М. Андрейко - господарчо-фінансовий референт
С. Букшована - імпрезовий референт
інж. В. Нагірняк - вільний член
проф. П. Войтович - вільний член
О. Бак-Бойчук (мол.) - вільний член

Контрольна Комісія: Д-р Д. Квітковський голова, Р. Крупка, А. Копистянський, інж. Я. Варивода, В. Яців — члени.

Організаційний Трибунал: Д-р В. Комаринський — голова, мґр. М. Середович, І. Стебельський, Л. Куделя, О. Суховерський — члени.

Редакцію «Самостійної України» очолив д-р Д. Квітковський.

Зо звіту Голови ЦУ ОДВУ на 32-му З'їзді ОДВУ, Вересень 1972 — Вересень 1974

«З журбою радість обнялась». Такими словами поета можна коротко схарактеризувати і мій звіт, як голови ЦУ ОДВУ, за останню дворічну каденцію, і сьогоднішній стан цієї нашої найстаршої і найбільш заслуженої цього рода організації на американському континенті. Бо, побіч молодшої канадійської УНО, ОДВУ постало з потреб рідних земель, внесло український національно - політичний момент в основу своїх завдань і на цих позиціях стоїть по сьогоднішній день. В гущу заробітчанської української маси, яка будувала свої церкви на славу Бога й на задоволення своїх релігійних потреб та гуртувалася довкола обезпечнево - братерських союзів, ОДВУ перша внесла в це життя ідеал національно - державної свободи України і боротьби за нього.

Але цей шляхетний національно - політичний ідеал, зерно якого ми кинули на цей терен і який прийнявся та розрісся тут в буйного, гордого й могутнього українського дуба, зобов'язує нас більше, ніж будького іншого. І ми не смієм ніколи ані на хвилину забути про це. Це наш заповіт, це наше призначення.

Програмово - ідейні позиції ОДВУ і ЦУправи

Перебравши голівство ЦУ ОДВУ на 31-му З'їзді в Чікаґо, я мав на увазі велике значення й призначення нашої організації так у житті великої теперішньої української спільноти в ЗСА, як і в українському націоналістичному русі взагал. Ми тоді якраз затіснювали наші духові зв'язки з Україною. Це був час, коли політичне рам'я УНРуху — ОУН — публікувала т. зв. захалявну літературу з України й показала нашій заміґранценій спільноті поза межами України те друге, правдиве, українське обличчя України. Бо хоч «Лихо з розуму» В. Чорновола Голова ПУН привіз був уже на І-ий Конґрес СКВУ 1967 р. в Нью-Йорку, то процес зв'язків з Україною продовжувався, й появлялися нові духові перли нібито скомунізованої і зросійщеної української людини й української нації. Рік 1972 був одним з років масових арештів провідної української верстви в Україні Я уважав — і уважаю, що цей факт накладав на нас нові обов'язки.

Я, — а також і ціла дотеперішня Центральна Управа ОДВУ, не мав тоді і не маю й по сьогоднішній день ані одного члена ОДВУ, котрого я міг би назвати моїм особистим, чи органі-

заційним ворогом, або хоч би противником. Ми могли мати різниці думок, але всіх і кожного члена ОДВУ ми вважали тоді й уважаємо сьогодні нашим братом.

ЦУ ОДВУ і зв'язки з тереном

Скоро після З'їзду в Чікаґо я зголосився до поїздок у терен. Незабаром я був у Чікаґо, в Нью-Йорку і в Клівеленді і ін. Також друг М. Мушинський, секретар ЦУ ОДВУ, відбув кількатижневу поїздку в терен. Рівночасно в терен їздив наш діловий культурно - освітній референт, друг М. Михалевич, а для постійного зв'язку ЦУ ОДВУ кооптувала до ЦУ ОДВУ друга Теофіля Бак-Бойчука, котрий, крім контактів з відділами, допоміг створити чи відновити відділ у місті Боффало.

Щоб мати живіший контак із тереном, з ініціятиви Організаційного референта ЦУ ОДВУ, друга Євгена Кульчицького ЦУ ОДВУ почала видавати Бюлетень ОДВУ.

«Самостійна Україна»

З приємністю хочу ствердити, що ми правильно видавали журнал «Самостійну Україну», змінивши його форму і збагативши зміст. На цьому місці дозвольте мені згадати, що зі складу редакційної колеґії відійшов у вічність один з найкращих співробітників нашого журналу, дійсний і діяльний член ОДВУ, член ПУН, незабутній наш друг проф. Юрій Пундик. З вдячності до нього і для збереження пам'яті про нього, ми й далі подаємо його ім'я між членами редакційної колеґії, на жаль, з хрестиком.

Згадую це тому, що я, крім головства в ОДВУ, перебрав на себе й тяжкий та відповідальний обов'язок головного редактора «Самостійної України» Журнал появляється що два місяці на 60 сторінках і друкується в нашій Видавничій спілці в Чікаґо. Цей орган призначений обслуговувати всі наші організації з системи ІСНО, тому його читають — і передплачують — не тільки в ЗСА, але й у Канаді, Південній Америці, Европі, Австралії, Зеляндії тощо. Круг читачів постійно збільшується.

Ми горді з того, що маємо постійних співробітників з визначними іменами як О. Штуль, Голова ПУН, д-р З. Книш, Дм. Андрієвський, д-р М. Антонович, Я. Гайвас, проф. Ю. Бойко, Ф. Кордуба, інж. Юрій Артюшенко, В. Чапленко, Мих. Михалевич і інші. Дуже цінним співробітником є наш організаційний референт, друг Євген Кульчицький.

В технічній ділянці віддано працюють друзі пресовий референт Василь Нагірняк і Михайло Панасюк. Останній мусів відійти з ряду членів редакційної колеґії через обтяженість іншою працею.

Всі, крім адміністрації та літературно - мовного редактора, які дістають мінімальні винагороди, — працюємо безплатно, хоч виплачуючи двом чи трьом співробітникам «гонорари» також на покриття їх фактичних видатків, як закуп чужої преси, книжок, пересилка матеріялів тощо.

Не моємо змоги правильно провадити сторінки «З життя наших організацій», бо ніхто з відповідальних за це діло у відділах та делеґатурах не хоче писати. Журнал також не розходиться в належній скількості, бо навіть багато членів ОДВУ не передплачують його, й немає охочих до кольпортажу. Ця хвороба питоменна, мабуть, тільки нашій організації.

«Самостійна Україна» має свої великі недоліки так щодо змісту, як і щодо техніки. Ми свідомі цих недоліків. Але усунемо їх тільки тоді, коли створимо для неї сильну фінансову базу. А все це лежить у наших руках.

Уважаємо, що «Самостійна Україна» мусить виходити і в майбутньому, і то кожного місяця і в більшому тиражі, з більшим числом співробітників і досконало технічно. Це журнал, який лучить і лучитиме нас, розсіяних по

цілому світі в одну ідейно-духову сім'ю. Ніяка газета не може заступити журналу. Ніякий ідейно - політичний рух не може існувати без свого духового вахляра, провідної зорі. А такою дороговказною провідною зорею є в даний час і мусить залишитися в майбутнім «Самостійна Україна». Від усіх нас залежить, щоб вона гідно виконувала свою ідейно - духову, об'єднаючу ролю в цілому Українському Націоналістичному Русі.

ІСНО

Після перебрання голівства ЦУ ОДВУ, на мене рівночасно прийшла черга бути головою Координаційної Ради Ідеологічно - Споріднених Націоналістичних Організацій (КР ІСНО). Це почесне, але дуже відповідальне завдання, бо КР ІСНО має завданням єднати в одну сім'ю й координувати діяльність всіх суспільно - громадських організацій Українського Націоналістичного Руху (УНР) на всіх континентах, де діють наші організації.

В цій ділянці відбуто дві річні конференції в Торонто — одна 1 жовтня 1972 р., а друга — 29 жовтня 1973. На першій конференції я виголосив реферат на тему «Бути собою», який був надрукований в Календарі-Альманасі «Нового Шляху». На другій конференції ІСНО я мав вступне словою, а основну доповідь про події в Україні виголосив друг інж. Є. Кульчицький. На обох річних конференціях ІСНО були представники з майже усіх теренів, де діють клітини УНРуху, включно з Австралією і Новою Зеляндією, де немає наших суспільно - громадських клітин, але є мережі ОУН, які виконують рівночасно й суспільно - громадські завдання. Найчисленніше були представлені Канада й ЗСА, потім Південна Америка, особливо Арґентіна й Бразилія, потім Европа, особливо Англія, Німеччина й Франція.

Численно була репрезентована наша молодь. Найкраще була представлена, очевидно, канадійська молодь, бо конференції відбувалися на її терені, але, пропорційно до числа й віддалі, найчисленніша була молодь з Арґентіни, особливо на другій річній конференції, яка відбулася напередодні Другого СКВУ.

Гідно були заступлені й жіночі організації з системи ІСНО і, мабуть, вони мали найбільше що сказати про пророблену працю.

Як бачите, до ІСНО належать і є його членами всі наші суспільно - громадські організації, включно з жіночими й молодечими.

На першій річній конференції ІСНО вирішено створити постійну канцелярію ІСНО, і для цього вислано в терен навіть збіркові списки, але вислід був такий, що канцелярії ІСНО створити не було можливо. Віримо, що ця поразка чогось нас навчить, і на наступну каденцію ми канцелярію ІСНО таки створимо.

Крім згаданих річних конференцій, я був у постійному кореспонденційному контакті з усіма теренами. Але не була це найкраща форма контактів, тому, на мою думку, ми Бюро чи канцелярію ІСНО мусимо створити, бо досвід доказав, що зв'язок з різними нашими суспільно - громадськими організаціями на різних теренах є не тільки дуже конечний, але вітальний. Ми всі, через ІСНО, працюємо одностайно, узгіднено й чуємо в собі силу великої, творчої й конечної в українській громаді сім'ї.

Крім конференцій і кореспонденції, я з дружиною відвідав особисто деякі терени. Ми були в місяці лютому ц. р. у Венесуелі, де ми познайомилися з розкиненим і незорганізованим життям нашої тамошньої маленької громади. В порозумінні з ПУН, ми з дружиною відвідали в місяці липні ц. р. Бразилію. Були в Ріо-де-Жанейро і в Сан-Павло, де українське життя дуже мізерне; але приємно розчарувала нас Курітіба, столиця українців не тільки

в провінції Парані, але й у цілій Бразилії.

Світова Організація Свободи

Вам напевно відомо з нашої преси, що дня 5 жовтня 1972 року в Торонто, Канада, створено Світову Організацію Свободи з метою мобілізувати світову опінію для допомоги українській нації в її боротьбі за самостійну українську державу — за повну й беззастережну свободу кожної нації вирішувати свою долю, бо свобода — це найбільша, найцінніша вартість кожної людини й кожної нації. Мені припала честь бути першим президентом СОС, а професорові д-рові Едвардові Авґустові Ґарсії з Буенос - Айресу — першим почесним головою. Сен. Павло Юзик став головою Дорадчої Ради.

Перші кроки в напрямку створення СОС були зроблені ще 1-го грудня 1971 р. на Конференції в Буенос-Айресі, Арґентіна, під час відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові. На цю тему не дам тут докладного звіту, бо СОС своєю організаційною сіткою і своїми завданнями сягає поза рамці ОДВУ. Звітую тут про СОС з трьох причин: в проводі цієї організації стоять у великій більшості наші люди на всіх континентах, де тільки діють клітини УНРуху; ЦУ ОДВУ фінансувала деякі акції СОС і останньо члени ОДВУ активно включилися в працю СОС. Згадаю тільки останню акцію.

Наш друг Ярослав Стасик з 4-го Відділу ОДВУ в Детройті (Гемтремк) зацікавив справою переслідувань в Україні та боротьби української нації за національно - державну свободу 160 відділ Професійної спілки Автомобілевих робітників у Детройті. З його ініціяти я зорганізував у червні ц. р. в Детройті пресову конференцію з представниками цієї професійної спілки, й цю пресову конференцію передавали американські телевізорні сітки й радіо.

Але найбільшим успіхом була участь друга Я. Стасика на 24-ій конвенції Міжнародної професійної спілки Автомобілевих робітників ЗСА й Канади в Лос-Анджелесі, Каліфорнія в днях 2 — 7 червня ц. р. Як уже знаєте з преси, 160 відділ прийняв т. зв. «Резолюцію свободи», до якої долучилися та схвалили її також відділ ч. 719 і 600 та передали її до схвалення згаданій конвенції. Резолюція засуджувала переслідування в Україні й підкреслювала право української нації на свободу.

Хочу з приємністю, подякою й признанням ствердити, що другові Я. Стасикові ґрунтовно допомогла Делеґатура ОДВУ в Лос-Анджелесі на чолі з друзями Миколою П. Новаком і Юрієм Вибачинським. Вони запросили до співпраці о. Степана Галека-Голутяка із паніматкою з церкви св. Андрія та сестрицтво, які не тільки згодилися на співпрацю, але совісно й гідно виконали її. Наші молоденькі пані зі Східної України (Тамара Стасюк, Маруся Гнай, Галя Білоус, Рая Бересипко, Ляля Вибачинська й Маруся Слободинська) досягли чуда: вони поставили в одній із заль конвенції гарно прикрашений стіл в українському стилі й зібрали круглю дві тисячі підписів в обороні права України на Свободу. Підписані листи були виготовлені в Детройті. Листи протесту в обороні української нації підписали, м. ін. президент ЮНВ Л. Вудкок і цілий Екзекутивний Комітет. (Всі списки з підписами, і з супровідним листом переслано б. през. ЗСА Р. Ніксонові і Г. Кіссенґерові перед їх поїздкою до Москви).

Наша делеґація склала офіційну візиту Вудкові — і то під час сесії і вручила йому гарний дарунок (українська касетка); під час цієї церемонії відчитано «Резолюцію Свободи», яку присутні делеґати прийняли одноголосно, оваційними оплесками. І це була єдина резолюція в справі України, яку прийняла 24-та Конвенція Міжна-

родної професійної спілки Автомобілевих робітників у Лос-Анджелесі. Писання в деякій нашій пресі, в тому числі в «Свободі», що прийнято іншу резолюцію — не відповідає правді.

Хочу тут підкреслити, що це вперше в нашій амбасадорській праці в обороні прав і свобід України ми не тільки звернули увагу на могутні робітничі професійні спілки, але навіть успішно добилися до них і одержали запоруку допомоги однієї з найбільших професійних спілок. Цей крок, на мою думку, важить більше, ніж кілька поїздок до Азії...

І хоч ця акція йшла під фірмою СОС, яка унапрямлювала її й підготовляла відповідні матеріяли, та величезне признання за успіх належиться нашому другові Ярославові Стасикові, а далі — нашій делеґатурі в Лос-Анджелесі, на чолі з друзями М. П. Новаком і О. Вибачинським. А їх заслуга є заслугою всіх нас — заслугою ОДВУ.

Це тільки початок. Це тільки перший крок у правильному напрямку. В майбутньому ми повинні поширювати й поглиблювати цю діяльність. І ми це робимо. Дня 18 серпня ми мали скромне прийняття для представників ЮАВ в Детройті, а дня 19 серпня ми з другом Я. Стасиком були в «Солідериті Гавз» («Білий Дім» Професійної спілки Автомобілевих робітників).

УККА, СКВУ й інші

Ми цікавились і брали участь у працях УККА, СКВУ та в інших крайових організаціях.

В Екзекутиві УККА наш представник, проф. д-р Богдан Гнатюк вніс, від імени ЦУ ОДВУ, пропозицію про створення окремої комісії, яка мала б завданням простудіювати й проаналізувати сьогоднішній стан і організаційно - суспільну структуру нашої спільноти в ЗСА та в зв-язку з цим переорганізувати структуру УККА. Резолюцію прийнято, але зав'язла вона в канцелярі УКК... Нічого не помагають апелі д-ра А. Жуковського, голови цієї комісії. «Немає часу» обговорити її детальніше на одному з засідань Екзекутиви УККА. Причина? Одна партія не хоче стратити своєї «більшости» в керівних органах УКК, а УН-Союз не хоче здати свої позиції — «автоматичного» екзекутивного заступника в Екзекутиві УККА. Проф. Лев Добрянський, голова УККА, також проти зміни статусу кво... Він має запевнену «пенсію», поїздки до Чанґ Кай Шека або його придворного і не потребує ламати собі голови над проблемою нових подій в Україні і тим самим над проблемою нової стратегії і нових метод праці в УККА.

Дивно також, що партія, яка опанувала керівні органи в УККА, не внесла нічогісінько нового, свіжого творчого в дотерешню працю УККА. Навіть події в Україні не заставили її обміркувати цей новий фактор у нашому національно - політичному житті і поставити УККА на нові рейки. Тому, хоч ми платимо національний даток до УККА, він використовується на адміністраційні видатки, а роботу оборони Валентина Мороза й інших мусять виконувати спонтанно й незорганізовано наші студенти. УККА в цій ділянці не має ніякого пляну.

На цей, я сказав би,трагічний факт мусять звернути увагу наші представники в УККА.

З приємністю хочу відзначити, що як ОДВУ, так і всі наші організації з системи ІСНО взяли активну й позитивну участь у Другому СКВУ. І якраз завдяки цьому фактові ніяка «імперялістична» група не оволоділа керевними органами СКВУ. Тому нашим обов'язком є й далі морально та матерялько підтримувати СКВУ.

Закінчення.

За останні два роки ми чуда не зробили. Навпаки, ми навіть не зробили всього того, що плянували зробити. Частину вини за це несе ЦУ ОДВУ, а

левину частину — ви. Ми не мали від деяких відділів — і від деяких осіб — повної, відданої співпраці. Багато з нас утотожнювали свою особу, з її амбіціями й уподобаннями, з цілою організацією. Якщо не по - моєму хай валиться ціле ОДВУ! Ми забуваємо часто, що ОДВУ — це інституція, яка є незалежна від наших особистих уподобань. ОДВУ пережило багатьох наших членів, переживе нас і, дай Боже, щоб пережила ще цілі ґенерації своїх членів.

Але ОДВУ, як і кожна інша організація, така добра, така творча й успішна, як її члени. Якщо ОДВУ матиме великих, творчих, ідейних і відданих людей — ОДВУ буде велика й могутня. Але малі люди, з великими особистими амбіціями, з піднесенням «я» на перше місце — ослаблять ОДВУ і навіть знищать її, якщо плем'я таких людей вирішуватиме долю ОДВУ хоч через одну ґенерацію.

Моральний стан ОДВУ сьогодні не найкращий, бо одні з найкращих її людей «стали з боку». Ми хотіли й намагалися цей стан направити. Але це нам не вдалося, або вдалося в дуже малій мірі.

Але ми відходимо — без жалю й й без претенсій ні до кого, зі свідомістю чесно виконаної праці і ще з більшою вірою в те, що невіруючі повернуться назад в ряди ОДВУ; з вірою, що в додаток прийдуть нові добрі люди; з вірою, що, забувши те, що було недоброго в минулому, ми спільними силами, рам'я в рам'я, з братерською любов'ю й братерською толерантністю один до одного гідно и чесно виконаємо те благородне завдання, яке поклали на нас наші великі, патріотичні попередники, наша історія — і чого вимагає й сподівається від нас наша славна нація і наша гарна громада.

Не забувайте, що наша громада потребує ОДВУ; що ми вже записали себе в історію українських визвольних змагань і що майбутня історія винесе свій присуд про нас і нашу організацію. Від нас — і тільки від нас залежатиме, який цей вирок буде.

То ж не зрадьмо нашого великого минулого: будьмо гідні нашого великого майбутнього.

Яким правом російське царське правительство поводиться з нами на нашій власній території, наче з своїми рабами? Яким правом відносно нас, тубольців своєї країни, видано закон з 17. травня 1876 року, що засуджує нашу національність на смерть? На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено виключно росіян (москалів) або змоскалізованих ренеґатів? На ґрунті якого права з наших дітей готують по школах заклятих ворогів і ненависників нашому народові? Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів? Яким правом правительство російське здерті з нас гроші витрачає на користь російської нації, плекаючи і підтримуючи її науку, літературу, промисловість і т. д.? І нарешті найголовніше, чи має право царське правительство взагалі видавати для нас закони, універсали та адміністраційні засади?

Микола Міхновський: Самостійна Україна, 1900

ПРЕДСТАВНИЦТВО «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ» В КАНАДІ

Зорганізувавши Представництва журналу «Самостійна Україна» на інших континентах, вдалося нам вкінці відновити Представництво нашого журналу також на терені Канади, де є багато наших передплатників і сталих читачів. Друг інж. М. Селешко погодився і цим разом очолити це Представництво в найближчій до нас країні.

Сердечно вітаємо нашого Представника в Канаді і просимо всіх Вш. Передплатників і Читачів «Самостійної України» з Канади звертатися у всіх справах на адресу:

Mr. M. Seleshko
297 College Str.
Toronto, Ont. M5T IS2
Canada

Бажаємо нашому Представникові якнайкращих успіхів, а всіх Вш. Друзів просимо допомогти йому у його відповідальному ділі.

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИЦТВ «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ»

В Англії:

Mr. O. Semeniuk
41 Farfield Ter.
Bradford, BD9 5AW
Yorkshire, England

У Франції:

Mr. Basile Moulek
34, rue de la Belle-Ile
77500 Chelles, France

В Австралії:

Mr. T. Topcij
93 Blamey Cr.
Campbell, A.C.T. 2601
Australia

ЗАЛІЗНИЙ ФОНД ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Для ведення Визвольної Боротьби треба людей, організацій і фінансів. Як відомо Провід Українських Націоналістів і ОУН — ведуть свою працю тільки і виключно українськими фінансовими засобами. Для цієї цілі був створений Залізний Фонд. Закликаємо, отже, всіх свідомих українців, а зокрема націоналістів, складати свої пожертви на цей Фонд. Пожертви просимо надсилати на адресу:

Zaliznyj Fond
2315 W. Chicago Ave.
Chicago, Ill. 60622

Степан Куропась — голова ЗФ ПУН на ЗСА

Printed by:
UKRAINIAN - AMERICAN PUBLISHING
and PRINTING CO., INC.
2315 West Chicago Ave Chicago, Ill. 60622 USA